

Samen voor het leven gaat over missionair werk. Wat beogen kerken daarmee eigenlijk? Waarom gaat het ten diepste als zij oude woorden als 'zending' en 'evangelisatie' gebruiken? Met deze verklaring brengt de Wereldraad van Kerken onder de aandacht welke gedachten en uitgangspunten daarvoor richtinggevend zijn. De toegevoegde handreiking voor gesprek en een artikel over de achtergronden van *Samen voor het leven* helpen om een gedachtewisseling over eigentijds missionair werk op gang te brengen.

Samen voor het leven Zending en evangelisatie in een veranderende wereld

SAMEN VOOR HET LEVEN

Zending en evangelisatie

in een veranderende wereld

Adressen

Nederlandse Zendingraad
Joseph Haydnlaan 2a
3533 AE Utrecht
030-8801760
nzr@zendingsraad.nl
www.zendingsraad.nl

Raad van Kerken in Nederland
Kon. Wilhelminalaan 5
3818 HN Amersfoort
033-4633844
rvk@raadvankerken.nl
www.raadvankerken.nl

INHOUDSOPGAVE

	pagina
Een nieuwe oecumenische verklaring: so what	5
Inleiding Gerrit Noort	
Samen voor het leven	15
Introductie op het thema	16
Geest van de zending: adem van het leven	25
Geest van bevrijding: zending vanuit de marges	37
Geest van gemeenschap: kerk in beweging	47
Geest van Pinksteren: goed nieuws voor allen	56
Feest van leven: afsluitende verklaringen	67
Eindnoten	71
Gespreksvragen	72
Janneke Doornebal	
Colofon	84

EEN NIEUWE OECUMENISCHE VERKLARING: SO WHAT

Het kan soms buitengewoon verhelderend te zijn om te vragen: 'So what?' Na ruim dertig jaar komt er weer een nieuwe oecumenische verklaring over de zending. Visienota's, beleidsdocumenten en discussiestukken, ze buitelen over ons heen. Ook ik voeg daar weer mijn pagina's tekst aan toe. Waarom zou deze verklaring ons bezig moeten houden? Wat mij betreft, omdat kerk en zending onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Kerk is zending, zei zendingsman Hendrik Kraemer ooit, een beetje provocerend.

Het klinkt inmiddels als een open deur. Door de jaren heen betoogden talloze sprekers en schrijvers dat zending geen liefhebberij is van gedreven hobbyisten. Zending is een taak van de kerk, het hoort bij het wezen van de gemeente. De Zwitser Emil Brunner zei het zo: 'De kerk bestaat door zending zoals vuur bestaat door branden.'

Het is een treffend beeld. Het lijkt zo logisch. En toch moeten we de samenhang steeds opnieuw ontdekken. Als de kerk niet leeft vanuit haar zending dan raakt ze naar binnen gekeerd en haar tradities kunnen verstollen. En zending die niet rekent met de eeuwenoude traditie van de kerk kan gemakkelijk ontsporen en het evangelie zelfs ontrouw worden. Van beide ontwikkelingen biedt de geschiedenis aangrijpende voorbeelden. Zending en kerk bij elkaar houden is van groot belang. Ze houden elkaar bij de les en ze corrigeren elkaar.

Kerken in Nederland geven de laatste jaren veel aandacht aan missionair werk. Met toenemend zelfbewustzijn ontwikkelen we geloofscursussen, experimenteren met nieuwe vormen van gemeente-zijn en zoeken naar wegen om van betekenis te zijn in de samenleving. We vinden dat de boodschap van Jezus Christus het waard is 'ontdekt' te worden. Dat bezingen we de laatste tien jaar weer in vele toonaarden. Niet alleen in Nederland, maar ook in ons omringende landen als Engeland en Duitsland.

Natuurlijk kun je hierover sceptisch zijn. Je kunt de nieuwe aandacht voor de zending van de kerk zien als een krampachtige reactie op kerkverlating in Noord-west-Europa. We zien het allemaal: ook in Nederland neemt het aantal kerkleden

af en met regelmaat staan kerkgebouwen te koop. Het is verleidelijk om nieuw missionair werk dan te zien als een marketingstrategie om als kerk te overleven. Als een vlucht naar voren, toekomst verwachtend van een nieuw project.

Maar de hernieuwde aandacht voor de zending van de kerk is meer dan dat. Het heeft vooral te maken met een herbezinning op fundamentele vragen. Wie zijn we als kerk? Waarvoor, en voor wie, zijn we eigenlijk kerk? Hoe kan de christelijke traditie, die we als levensveranderend en krachtig ervaren, een verschil maken in onze persoonlijke levens en in de samenleving?

Er speelt nog iets anders mee. De krimp van de kerk is niet het hele verhaal en dat realiseren we ons steeds meer. Op veel plaatsen is de kerk bruisend en springlevend. We horen van creativiteit in de marge, of dynamische groei elders. We horen van mensen, zowel in Nederland als ver daarbuiten, die zich bij de christelijke gemeenschap voegen en zich laten dopen. Nieuwe kerken van migranten ontstaan, die missionair en maatschappelijk een bijdrage willen leveren.

De Wereldraad van Kerken vond het tijd voor een nieuwe verklaring over de zending van de kerk. In het hiernavolgende plaats ik een aantal kanttekeningen bij *Samen voor het leven*, zoals de Nederlandse vertaling van de verklaring luidt. Ik doe dat aan de hand van een vijftal vragen. Waarom vond de Wereldraad het tijd voor een nieuwe verklaring? Wat staat er eigenlijk in? Wat is anders dan in de zendingsverklaring van 1982? Waarover gaan de discussies? En tot slot: So what? Kunnen we er wat mee?

Waarom was een nieuwe verklaring nodig?

Zending en Evangelisatie: een oecumenisch akkoord was de Nederlandse titel van de zendingsverklaring die de Wereldraad in 1982 uitgaf. Sinds dat jaar veranderde de wereld ingrijpend. Dat betekende ook veranderingen voor de kerk en haar zending.

In de jaren tachtig was Brazilië een ontwikkelingsland met een torenhoge schuldenlast, maar nu behoort dit BRIC-land tot de sterk opkomende economieën. China's economische kracht groeide door een lange reeks van hoge groeicijfers. Door de handel heeft dit land stevige invloed in Afrika gekregen. De Sovjet-republiek viel uiteen en de economische macht van Europa en Noord-Amerika is door de bankencrisis aan het wankelen gebracht.

Velen dachten dat de rol van religie steeds verder zou afnemen. Inmiddels weten we wel beter. Ontwikkelingswerkers 'ontdekten' dat geloof ontwikkeling kan bevorderen. Gelovigen hadden dat al eerder ontdekt. Zij wisten allang dat godsdienstige overtuigingen verandering zowel kan stimuleren als tegenhouden. Migranten die zich in Nederland vestigden, namen hun godsdienst mee. Dat leidde niet alleen tot andere maatschappelijke verhoudingen, maar ook tot nieuwe maatschappelijke discussies. Over ritueel slachten en besnijdenis, over homorechten en integratie. Door de oorlog in de Balkanlanden, door terrorisme en de 'Arabische Lente' beseften we dat godsdienst een maatschappelijke en politieke factor van belang blijft. De nieuwe sociale media spelen daarin een niet te onderschatten rol.

In kerk en zending veranderde sinds 1982 ook veel. De kerk in Nederland nam getalsmatig af, maar elders komt ook grote groei voor, zoals in China en Nepal. Het is al vaak gezegd: het zwaartepunt van het christendom is niet langer te vinden op het noordelijk halfrond, maar in het Zuiden. De meesten christenen wonen nu daar. Zij nemen dan ook steeds meer een leidinggevende rol in de wereldkerk over.

De jaren zeventig en tachtig kenmerkten zich onder meer door de wrijving tussen oecumenischen en evangelischen. De wegen gingen in die jaren dan ook grotendeels uiteen. Veel evangelischen keerden zich af van de Wereldraad van Kerken en schaarden zich achter de zogenaamde Lausanne beweging. Hoewel deze polarisatie zeker nog niet overwonnen is, valt toch op dat de samenwerking van evangelischen en oecumenischen, en ook van Pinksterkerken en 'traditionele' kerken, steeds meer toeneemt. Jongeren maken zich minder druk over oude scheidslijnen, en kerken op het zuidelijk halfrond zien de tegenstellingen vaak als een door westerse kerken geïmporteerd probleem. In dit verband is tekenend dat de Wereldraad van Kerken, het Vaticaan en de World Evangelical Alliance steeds vaker samenwerking zoeken, zoals rondom de handreiking voor christelijk getuigenis in een multireligieuze wereld (2011).

Het ontstaan van een wereldwijd christendom – bijna in elk land zijn immers kerken te vinden, als zijn die soms microscopisch klein – betekende dat ook de zending veranderde. Voor velen was zending het uitzenden van mensen naar verre streken. Maar zending is geen uitzending. Kerken geven allereerst lokaal invulling aan hun zending, met plaatselijke mensen. Het aantal uitzendingen vanuit Nederland nam in de afgelopen dertig jaar daarom sterk af. Zending, als internationale samenwerking van kerken, is veel meer 'samen leren' geworden,

samen met anderen ontdekken wat de betekenis van Christus' evangelie is voor het dagelijks leven van mensen. Al deze veranderingen, en nog vele andere, deden de behoefte aan een nieuwe zendingsverklaring toenemen.

Wat staat er in de zendingsverklaring?

De opzet van de verklaring is eenvoudig. De tekst begint met tien vragen over zending. Helemaal aan het eind treffen we antwoorden aan. Deze antwoorden worden 'verklaringen' over zending genoemd. Daar tussenin bevinden zich vier hoofdstukken, die ingaan op de gestelde vragen. Een paar begrippen keren vaak terug, zoals de Geest, leven, onderscheiden, spiritualiteit, veranderen en marge. Bij elk van deze termen maak ik een paar korte kanttekeningen.

Geest

De verklaring omschrijft zending als het werk van Gods Geest. Kern van zending is dat gelovigen leven door de kracht van de Geest. Zending gaat dus, ook in deze verklaring, niet om uitzending van zendingswerkers, maar om gelovigen die het leven van de Geest als een gave van God willen ontvangen. En die de gave van het leven delen met anderen. Het is de Geest die mensen in staat stelt om van dit leven te getuigen. Het visioen van overvloedig leven kunnen we vasthouden door de levengevende kracht van de Geest houdt. Hij houdt het geloof in ons levend dat er verandering en vernieuwing van de schepping zal zijn.

De verklaring *Samen voor het leven* doordenkt de zending van de kerk helemaal vanuit de Geest. Dat is goed zichtbaar in de kopjes van de vier centrale hoofdstukjes. Die verwijzen allemaal naar het werk van de Geest: Geest van de zending, Geest van bevrijding, Geest van gemeenschap en Geest van Pinksteren. Dit is meer dan een toevallige keuze van de schrijvers. Zij zeggen hiermee dat de Geest van God het hele werk van de zending draagt.

Leven

De verklaring zet 'leven door de Geest' lijnrecht tegenover 'krachten van dood en vernietiging' door boze geesten. Volgens de verklaring is echt leven te vinden daar waar de Geest van God is. Echt leven is het scheppingswerk van God vieren. Dan vieren we niet alleen de gave van de wereld die we bewonen, maar ook Gods bevrijding van onderdrukking, het helen van gebroken gemeenschappen en vooral ook de belofte dat God de schepping zal herstellen.

Onderscheiden

De verklaring spreekt met enige regelmaat over de noodzaak de geesten te onderscheiden. Gods Geest geeft leven aan de schepping. Maar andere geesten, zoals de mammon, zijn uit op de vernietiging van het leven. Als gelovigen betrokken willen zijn bij zending, als zij 'zendeling' willen zijn, dan komt het erop aan het leven te versterken en vernietiging van het leven te weerspreken. Gelovigen moeten daarom 'dat wat het leven versterkt' leren zien als Gods gave. De verklaring wijst daarbij met nadruk op mensen in de marge van de samenleving. Zij voelen beter dan anderen aan wat het leven een kans geeft, en andersom, wat hoop op leven uitdooft.

Spiritualiteit en verandering

Met nadruk wijst de zendingsverklaring erop, dat we het visioen van vernieuwing alleen kunnen vasthouden als onze hoop op verandering geworteld is in ons geestelijk leven. De verklaring noemt dit zendingsspiritualiteit. Dit is een diepe geestelijke toewijding aan de God van het Leven en een gerichtheid op verandering van de wereld. Deze spiritualiteit geeft energie, zin en kracht om toegewijd te leven en om weerstand te bieden aan alles wat het leven verwoest. Missionaire spiritualiteit motiveert om het leven aan Gods tafel te delen en niet toe te geven aan hebzucht en eigenbelang.

Marge

De zendingsverklaring benadrukt ook dat zending niet een beweging is van de bevoorrechten naar gemarginaliseerden. Te lang bepaalden mensen in het centrum van macht en privilege waar het in zendingswerk over moest gaan. 'Wie betaalt bepaalt' mag geen uitgangspunt zijn in kerkelijk missionair werk. De schrijvers roepen hiermee kerken, zendingsgenootschappen en ontwikkelingsorganisaties op om hun handelwijze kritisch tegen het licht te houden. De verklaring constateert dat zending *voor* gemarginaliseerden steeds meer zending *door* gemarginaliseerden wordt (en nog moet worden).

Juist mensen in de marge beseffen immers wat het leven bedreigt en welke strijd zij dagelijks moeten voeren. Daarom roept de verklaring op om gemarginaliseerden niet te beschouwen als ontvangers, maar ook als deelnemers aan Gods zending. Het is een oproep aan kerk en zending om kritisch te kijken naar de eigen machtsstructuren en na te gaan of die mensen in de marge waardigheid ontzegt.

Wat is het verschil met de verklaring van 1982?

Het ligt voor de hand om de zendingsverklaringen van 1982 en 2013 naast elkaar te leggen. Bouwt *Samen voor het leven* voort op *Zending en Evangelisatie*? Ja en nee. De opzet, de lengte en de toon van de verklaringen verschilt sterk. Daardoor kan een vergelijking snel mank gaan. Beide documenten vormen een weerspiegeling van het oecumenische zendingsdenken, maar de theologische insteek is anders. De nieuwe verklaring spreekt over zending als het werk van de Geest. De oude verklaring van 1982 legt grote nadruk op zending als het werk van Christus. *Zending en Evangelisatie* begint met een gepassioneerde oproep om onze roeping tot evangelisatie serieus te nemen.

Laat ik heel kort – te kort om het geheel recht te doen – een paar lijnen uit het oude akkoord schetsen. De gekruisigde en opgestane Christus is het uitgangspunt van de missionaire verkondiging. In zending gaat het om de noodzaak van bekering en het aanbod van vergeving van zonden. Wie Christus aanvaardt, buigt zijn knie voor hem en zal de lofzang aanheffen. Tegelijkertijd zal hij als burger van Gods koninkrijk aan de zijde van de armen gaan staan. Jezus zelf identificeerde zich immers met hen. Zending betekent dat we de weg van Jezus gaan en leven in het besef dat de nieuwe schepping gekomen is. De armen moeten horen dat de oude wereld plaats zal maken voor een nieuwe, dat er in het rijk van de Messias gerechtigheid voor allen is. Zending moet dus dienstbaar zijn aan die nieuwe schepping. Discipelen moeten daarom overal vernieuwende christelijke gemeenschappen stichten, kerken die Jezus als Heer belijden en die in zijn naam mensen dienen. Het handelen van deze gemeenten is zending. Dat zoveel armen het evangelie nog niet kennen, komt volgens *Zending en Evangelisatie* doordat het zendingswerk onder de armen te vaak geen goed nieuws voor hen was.

Evenals de nieuwe zendingsverklaring wijst ook het oude akkoord van 1982 op Johannes 10:10, dat de missie van Jezus omschrijft als het brengen van leven in zijn volheid. Maar de uitwerking daarvan verschilt. De verklaring van 1982 beschrijft de inhoud van zending aan de hand van leven en werk van Jezus. De nieuwe verklaring koppelt zending echter grotendeels aan het werk van de Geest. Deze verschillende invalshoeken – zending van Christus en zending van de Geest – hebben een geschiedenis.

In de tijd dat *Zending en Evangelisatie* verscheen was er, zoals ik hierboven al aangaf, een scherpe scheidslijn tussen evangelischen en oecumenischen. De zendingsverklaring van 1982 probeerde verschillen te overstijgen en te beschrijven wat de stromingen met elkaar verbond. Daarvoor kozen de schrijvers een christologische invalshoek, zending in het voetspoor van Jezus. Paragraaf 34 kreeg bekendheid vanwege het dubbele criterium voor evangelisatie: evangelisatie zonder solidariteit is onmogelijk, christelijke solidariteit die niet tegelijkertijd spreekt over Gods koninkrijk is ook niet mogelijk. Want dat koninkrijk was immers Gods belofte aan de armen. Verkondiging zonder te wijzen op de beloften aan de armen is een karikatuur, stelde *Zending en Evangelisatie*. En omgekeerd gold hetzelfde.

De keuze om zending te beschrijven vanuit het perspectief van de Geest, heeft grotendeels te maken met de vraag hoe de christelijk geloof zich verhoudt tot andere godsdiensten en tot organisaties die zich inzetten voor de naaste. Daarover meer in de hiernavolgende paragraaf.

Waarover gaan de discussies?

De nieuwe zendingsverklaring bevat tal van punten die discussie oproepen. Om enkele punten te noemen: *Samen voor het leven* omschrijft zending als het levengevende en scheppende werk van de Geest. Dat leidt niet zelden tot de vraag waarom het werk van Christus zo weinig in beeld komt. Kruis en opstanding, zonde en vergeving, bekering en rechtvaardiging zijn geen termen die in de nieuwe zendingsverklaring een belangrijke rol spelen.

Een belangrijk punt van discussie vormt het begrip 'leven' en 'versterken van het leven'. De nieuwe zendingsverklaring stelt dat de Geest van God werkt waar leven opbloeit. Het is daarmee dus een criterium om de geesten te kunnen onderscheiden. Of beter nog: om te kunnen zien waar Gods Geest werkt. De nieuwe zendingsverklaring legt hier onder meer een verbinding met inheemse religies en wijsheidstradities. Dit criterium treffen we niet aan in *Zending en Evangelisatie*. Dat was wel het geval op de wereldzendingsconferentie van 1989, te San Antonio. In een streven de reikwijdte van Christus' verlossingswerk te beschrijven in relatie tot andere godsdiensten, reikte deze conferentie een nieuwe oecumenische formulering aan. Op de achtergrond speelt deze uitspraak mee in de nieuwe zendingsverklaring. San Antonio stelde dat christenen niet anders kunnen dan wijzen op het verlossingswerk door Jezus. Tegelijkertijd,

werd eraan toegevoegd, kunnen zij de grenzen van Gods reddende macht niet bepalen. Met andere woorden, we weten niet hoe God in de harten van mensen werkt. Zijn genade zou wel eens veel verder kunnen reiken dan wij vermoeden. Deze lijn van denken is eveneens zichtbaar in het gehanteerde levenscriterium. Niet iedereen is blij met dit criterium. De discussie concentreert zich op de vraag of alle leven ook leven door de Geest van Christus is.

Weer anderen stellen vragen bij het begrip 'marge'. Wie bepaalt eigenlijk wat de marge is en wat het centrum? Loopt deze verklaring niet het risico de marge enigszins te romantiseren? Uiteraard weten mensen in de marge het beste wat hun bestaan bedreigt, maar zij zijn evenmin als anderen zonder zonde. Juist waar het leven bedreigd wordt en mensen tot een leven in onwaardigheid veroordeeld zijn, is de verleiding om ten koste van de ander te overleven groot.

Sommigen stellen vragen bij dingen die in de verklaring niet of nauwelijks aan de orde komen. Zo komt de vraag naar de plaats van zendingswerkers op. De verklaring noemt hen in het geheel niet. Begrijpelijk wellicht, omdat de verklaring juist het ontstane wereldchristendom aan de orde stelt. Maar dat neemt niet weg dat kerken, juist ook vanuit het Zuiden, zendingswerkers uitsturen. Hoe zien we hun plek nu we zending vooral zien als lokaal werk, uitgevoerd door lokale mensen? En hoe verhouden we ons tot evangelisten van de vele migrantenkerken die zich in onze streken vestigen?

Ook missionaire gemeenschapsvorming blijft in de verklaring buiten beeld. Dat de nieuwe verklaring met nadruk stelt dat zending niet gelijkgesteld mag worden met 'expansie van het christendom naar onbereikte gebieden' roept hier en daar scherpe reacties op.

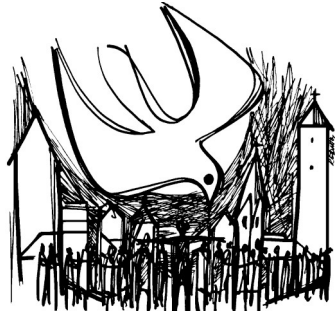
Volgens weer anderen sluit de verklaring onvoldoende aan bij de vragen die westerse kerken hebben. Daar zit wat in, want de verklaring geeft weinig aandacht aan kerken in een geseclariseerde samenleving. Onze eigen dilemma's en twijfels vinden we nauwelijks terug in de teksten. Daar had meer aandacht voor kunnen zijn. Aan de andere kant: kerken in het Westen worden langzaam aan 'marge'. Het is wel eens goed om te ervaren dat onze vragen niet de vragen van gelovigen elders zijn. Tegelijkertijd sluit de verklaring wel aan op onze situatie. Want we bezinnen ons in Nederland al enige tijd op zending. We zoeken naar een herijking, naar nieuwe formuleringen en nieuwe wegen. Zending als het werk van de levengevende Geest biedt daarvoor een goed aanknopingspunt.

De verklaring: wat kunnen we ermee?

Er is een nieuwe verklaring over de zending van de kerk. *So what?* Is deze verklaring over de zending dan zo vernieuwend? Wie een beetje bekend is in de wereld van kerk en zending weet dat de verklaring min of meer een afspiegeling is van inmiddels gegroeide oecumenische overtuigingen. Maar dat wil natuurlijk niet zeggen dat de kerk haar zending overeenkomstig gegroeide overtuigingen vormgegeven heeft. De verklaring roept vooral op om opnieuw grondig na te denken over ons missionair denken en handelen in een sterk veranderde wereld. En er stevig met elkaar over te spreken. Want wat we met het hart geloven en met de mond belijden, is nog niet altijd wat we in de praktijk doen. En er staat wel wat op het spel.

Publicatie

U vindt in deze publicatie de integrale tekst van *Samen voor het leven*. Om de discussie te bevorderen, hebben we diverse mensen gevraagd om commentaar te geven bij een onderdeel van de tekst. Ze kregen alle ruimte voor een eigen associatie. We hebben de tekst in een kader met een fotootje toegevoegd onder het stukje tekst waarop ze reageren. Achterin de uitgave vindt u gespreksvragen opgenomen, zodat u het materiaal ook kunt gebruiken in groepen.

H.v. Gelmini

H.J. Klug

A. Phillip

SAMEN VOOR HET LEVEN

Sinds de assemblee van de Wereldraad van Kerken (WCC) te Porte Alegre (2006) heeft de Commissie voor Zending en Evangelisatie (CWME) gewerkt aan het opstellen van een nieuwe oecumenische zendingsverklaring. De nieuwe tekst zal in 2013 worden voorgelegd aan de 10e assemblee van de Wereldraad van Kerken in Busan (Korea). Sinds de integratie van de International Missionary Council (IMC) en de Wereldraad van Kerken in New Delhi (1961) was er slechts één officiële beleidsnota die in 1982 werd goedgekeurd door het bestuur van de Wereldraad. Dit was *Zending en Evangelisatie: een oecumenisch akkoord*.

De nieuwe oecumenische verklaring is op 5 september 2012 met algemene stemmen goedgekeurd door het bestuur van de Wereldraad, gehouden te Kreta (Griekenland). Op basis van oecumenische inzichten streven we naar visie, concepten en aanwijzingen voor een vernieuwd verstaan en praktijk van zending en evangelisatie in een veranderende samenleving. Het nieuwe akkoord doet een beroep op lidkerken van de Wereldraad, op met de raad verbonden zendingsorganisaties en op een nog bredere groep, zodat we ons gezamenlijk kunnen inzetten voor de volheid van het leven voor allen, geleid door de God van het Leven!

Richard Vissinga: Het ontbreekt christenen van protestantse huize aan een instantie die zich op gezette tijden uitsprekt over aangelegene zaken. De Rooms-Katholieke Kerk beschikt daar wel over en doet regelmatig van zich spreken, menigmaal met pauselijk gezag.

De nieuwe oecumenische verklaring 'Samen voor het leven: zending en evangelisatie in een veranderende wereld' doet naar haar aard en inhoud niet onder voor een pauselijke encycliciek en verdient een brede ingang in de kerken. Zending en evangelisatie behoren tot de 'core-business' van de kerk. De in het verleden gemaakte fouten ontslaan de kerk niet van haar opdracht om gehoor te geven aan haar missionaire roeping.

Over elk van de 112 'statements' valt een goed gesprek te voeren, waarbij stem en tegenstem elkaar uitnodigen om de opdracht tot zending en evangelisatie steeds dieper te verstaan.

(vervolg volgende pagina)

De verklaring zet in met het geloof in de drie-enige God, die ‘de hele oikoumene naar Gods beeld heeft geschapen’. Dat roept de vraag op in welke zin ook planten en bomen, vogels, vissen en dieren te zien zijn als ‘beeld van God’, omdat Genesis 1 dit van al het geschapene nu juist alleen van de mens zegt. En de verklaring eindigt met een aantal verklaringen. Die komen wel erg massief op de lezer over. Sommigen zijn meer geloofsuitspraken (wij geloven dat ...) of erkenningen van een bepaalde stand van zaken. Maar deze laatste twee kritische kanttekeningen nemen de grote waardering voor deze nieuwe oecumenische verklaring niet weg. Integendeel, laat de Raad van Kerken in Nederland [en Nederlandse Zendingsraad] zich beijveren voor een intensieve, oecumenische gespreksronde over zending en evangelisatie in onze veranderde en veranderende wereld.

SAMEN VOOR HET LEVEN INTRODUCTIE OP HET THEMA

1 We geloven in de drie-enige God die schepper en verlosser is, en die al het leven onderhoudt. God schiep de hele *oikoumene* naar Gods beeld en is voortdurend in de wereld aan het werk om het leven te versterken en te beschermen. We geloven in Jezus Christus, het Leven van de wereld, de incarnatie van Gods liefde voor de wereld (Johannes 3:16).¹ De missie van Jezus Christus gaat ten diepste om het versterken van het leven in zijn volheid (Johannes 10:10). We geloven in God, de Heilige Geest, de Gever van Leven, die leven onderhoudt en kracht geeft, en die de hele schepping vernieuwt (Genesis 2:7; Johannes 3:8). Wie het leven ontkent, verwerpt de God van het leven. God nodigt ons uit om deel te nemen in de levengevende missie van de drie-enige God en stelt ons in staat om getuige te zijn van het visioen dat er overvloedig leven is in de nieuwe hemel en op de nieuwe aarde. Hoe en waar onderscheiden we Gods levengevende werk dat ons in staat stelt om deel te nemen aan Gods zending in onze tijd?

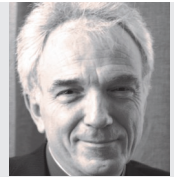
Margriet Westers: In de wereld waarin ik, twintiger en student, leef, bestaat het goede leven onder meer uit veel (Facebook-) vrienden, een goed cv en op zijn tijd wat duurzame vintage (tweedehands) kleding. Bovenstaande tekst roept de vraag op: wat is nou eigenlijk echt goed leven? En wat zou er met mijn leven gebeuren als ik onderdeel word van die levengevende missie van God?

Hub Crijns: Met deze mooie volzinnen kun je alleen maar blij instemmen. De vraag is of deze tekst ook toepasbaar is op de kerk zelf en hoe we die begrijpen. Zijn kerken zelf een rechtvaardige wereld die plaats biedt aan allen, zoals vrouwen, homofielen, gekleurde mensen, arme mensen?

Joris Vercammen: De notie van participatie vind ik essentieel. De triniteit maakt ons duidelijk dat God 'relatie' is en 'uitnodiging tot relatie'. Met andere woorden: het zet de samenwerking voorop, zowel tussen God en mensen als tussen mensen onderling. Dat laatste is de consequentie van de acceptatie van de uitnodiging om in relatie met God te treden.

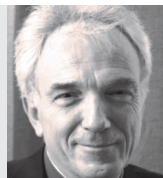

2 Zending begint in het hart van de drie-enige God. De liefde die de heilige drie-eenheid verbindt, vloeit over naar de hele mensheid en de schepping. De missionaire God die zijn Zoon naar de wereld zond, roept het hele volk van God (Johannes 20:21) op om een gemeenschap van hoop te zijn en geeft het daartoe de kracht. De kerk kreeg de opdracht om het leven te vieren en om alle levensvernietigende krachten te weerstaan en te transformeren, in de kracht van de Heilige Geest. Het is zo belangrijk de 'Heilige Geest te ontvangen' (Johannes 20:22) om levende getuigen te worden van de komende heerschappij van God! Hoe kunnen we, op grond van een herwaardering van de zending van de Geest, opnieuw zicht krijgen op Gods zending in de veranderende en veelzijdige wereld van vandaag?

Hub Crijns: Staat een gewone gemeente of parochie daadwerkelijk open voor de vervreemden in de samenleving? En nemen die kerken echt afstand van fysiek, psychisch en geestelijk geweld in persoonlijke interactie en in economische, politieke en sociale systemen? Waarom is er dan zoveel huiselijk geweld? Waarom is het vanuit kerken zo stil in de media rond armoede en rijkdom, die beide toenemen?

Joris Vercammen: God is inderdaad een en al 'missie', dat wil zeggen uitgestoken handen naar mensen en hun wereld. Dat gegeven bepaalt ook het wezen van de kerk. Kerk is dus missie voor het heil van mens en wereld.

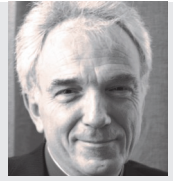
De tekst uit Johannes 20:22-23 bepaalt de kerk bij haar opdracht om de realiteit te duiden. Wat is er aan de hand met de mensen? En wat betekent een en ander in het licht van Gods streven naar meer menswaardigheid? Het ergste wat mensen kan overkomen is dat onrecht niet meer als onrecht wordt benoemd en leugen niet meer als leugen, dan krijgen allerlei 'onoprechte heersers' vrij spel.

3 Leven in de Heilige Geest vormt de essentie van zending, de kern waarom we doen wat we doen en hoe we onze levens leiden. Spiritualiteit geeft een diepe zin aan onze levens. Het vormt de motivatie voor ons handelen. Het is een heilige gave van de Schepper, de energie die zorg draagt voor het leven en het leven versterkt. Deze zendingsspiritualiteit kent een dynamiek van transformatie die, door geestelijke toewijding van mensen, de wereld door Gods genade kan veranderen. Hoe kunnen we ons zending als transformerende en levensbevestigende spiritualiteit opnieuw eigen maken?

Hub Crijns: Het is voor een rijke moeilijk om het rijk der hemelen binnen te gaan. Nog sterker: voor een kameel is het gemakkelijker door het oog van een naald te gaan dan voor een rijke in het koninkrijk Gods te komen (Matteüs 19:24-25).

Joris Vercammen: 'Leven in de Heilige Geest' is een radicale openheid cultiveren voor alles wat op je afkomt en voor ieder die je weg kruist. Het is het tegenovergestelde van onverschilligheid of van ideologische kortzichtigheid. Daarom impliceert een zendingsspiritualiteit de bereidheid om te veranderen, om getransformeerd te worden. Die spiritualiteit, als de concrete gestalte van het christen-zijn in ons leven, wil ons ertoe bewegen meer solidaire mensen te worden, zoals God solidair is.

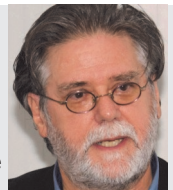

4 God zond zijn Zoon niet alleen voor de redding van de mensheid of om ons een gedeeltelijke redding te geven. Het evangelie is veeleer het goede nieuws voor elk onderdeel van de schepping en voor elk aspect van ons leven en samenleven. Het is daarom van vitaal belang om Gods zending in een kosmische zin te verstaan en te onderstrepen dat al het leven, van de hele *oikoumene*, onderling verbonden is in Gods levensweb. Wat zijn, tegen de achtergrond van de bedreigde toekomst van onze planeet, de implicaties van onze deelname in Gods zending?

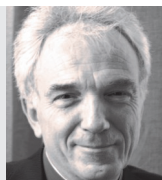
Margriet Westers: Dat God redding geeft, betekent niet dat ik achterover kan leunen vanuit de gedachte dat God de problemen van de wereld wel zal oplossen. God wil mensen juist inzetten om zijn goede boodschap te blijven verkondigen en uit te leven. Franciscus van Assisi zei: 'Predik het evangelie, gebruik desnoods woorden.' Zijn zorg voor de schepping – de aarde en de dieren – was een weerspiegeling van Gods zorg voor de schepping.

Hub Crijns: Een hartstochtelijke oproep. Maar juist kerken hebben de neiging om te gaan omschrijven wat heilig en wat zondig is, wie echt christen is en wie niet, wie erbij hoort en wie niet, met een meetlat waarmee je onderscheidt en uitsluit. Het ware beter te schrijven dat we nog op weg zijn, het nog moeten leren, al struikelend over de verleidingen van het eigen gelijk.

Joris Vercammen: De hele schepping als Gods geschenk voor mensen! Het maakt ons tegelijk klein, maar ook verantwoordelijk. Meer dan vroeger zijn we er ons van bewust dat bijvoorbeeld duurzaamheid alles te maken heeft met gerechtigheid. Bovendien mag je de mens nooit isoleren uit de context van de hele schepping, die hem en haar gegeven is als plek om er te wonen en om er te groeien in de roeping van Godswege.

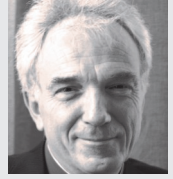

5 De geschiedenis van de christelijke zending werd gekenmerkt door het concept van geografische expansie vanuit een christelijk centrum naar de 'onbereikte gebieden', naar de einden van de aarde. Maar in onze tijd hebben we te maken met een radicaal veranderend kerkelijk landschap dat aangeduid wordt als 'wereldchristendom'. De meerderheid van de christenen leeft, of komt, oorspronkelijk uit het mondiale Zuiden en Oosten. De wereldwijde migratie in vele richtingen geeft het christelijke landschap een nieuwe gestalte. De opkomst van sterke Pinksterbewegingen en charismatische bewegingen op allerlei plaatsen, is een van de meest opmerkelijke karakteristieken van het wereldchristendom in onze tijd. Welke inzichten voor zending en evangelisatie – theologieën, agenda's en praktijken – kunnen we ontlenen aan de 'verschuiving van het zwaartepunt van het christendom'?

Mark Collinson: Gevestigde kerken zoals de Anglicaanse kerk (en de Orthodoxe?) moeten opnieuw nadenken over de geografische locatie van hun gemeenten. Zij doen hun missionaire werk immers als migrantengemeenten in het land dat hen ontving. Ze functioneren vooral als netwerken die mensen van een bepaalde cultuur en taal met elkaar verbinden. Misschien is dat hoe de inheemse Nederlandse kerken ongedoopten zouden kunnen bereiken. De lokale gemeente moet ingebed zijn in netwerken van zending en evangelisatie.

Joris Vercammen: Deze radicale verandering brengt ook een uitzuivering met zich mee. Omdat het christendom noodzakelijkerwijze altijd een geïncultureerd gegeven is, werd met het christendom ook een westerse cultuur mede 'geëxporteerd'. Daarvan worden we ons nu gelukkig bewust. Daarbij stelt zich dan meteen de vraag naar de verhouding tussen geloof en cultuur, maar ook naar de grenzen van de inculturatie. Hoe wordt de kern van de Bijbelse boodschap op een adequate wijze overgebracht in verschillende culturen en hoe laten – omgekeerd – die verschillende culturen een eigen licht schijnen op de die boodschap? Dat is de interessante vraag voor de missie geworden. Missie gaat immers over bruggen slaan tussen culturen.

6 Zending is wel verstaan als een beweging die plaatsvond van het centrum naar de periferie, en van de bevoorrechten naar de gemarginaliseerden in de samenleving. Nu eisen mensen aan de marges een sleutelrol. Ze zijn zelf mensen die zending bedrijven en die de nadruk leggen op zending als transformatie. Deze omkering van rollen in de vormgeving van zending heeft een sterke Bijbelse basis, want God koos de armen, de dwazen en de machtelozen (1 Korintiërs 1:18-31) om zijn missie van gerechtigheid en vrede een stap verder te brengen. Om het leven te laten opbloeien. In het zendingsdenken kwam een verschuiving tot stand van 'zending *voor* de gemarginaliseerden' naar 'zending *door* de gemarginaliseerden'. Wat is nu de specifieke bijdrage van mensen die in de marges leven? En waarom zijn hun ervaringen en visies van cruciaal belang voor het opnieuw vormgeven van zending en evangelisatie in onze tijd?

Greetje Witte-Rang: Dat doet me denken aan projecten in het verleden, waar mensen uit ontwikkelingslanden in Nederland kwamen rondkijken bij kerkelijke organisaties. Hun waarnemingen waren scherp, soms pijnlijk, maar buitengewoon belangrijk voor die organisaties. Laten we als kerken profiteren van onze positie als een van de oudste globaliseringsbewegingen en goed luisteren naar wat mensen elders over ons te zeggen hebben (zie ook 38).

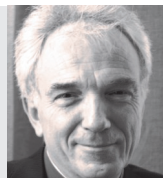

7 We leven in een wereld waarin het geloof in de mammon de geloofwaardigheid van het evangelie bedreigt. Het marktdenken verspreidt de propaganda dat de mondiale markt de wereld zal redden door ongelimiteerde groei. Deze mythe bedreigt niet alleen het economische leven maar ook het geestelijk leven van mensen, en niet alleen van de mensheid maar zelfs van de hele schepping. Hoe kunnen we het goede nieuws en de waarden van Gods Koninkrijk in een wereldwijde markt verkondigen, of de geest van de markt overreden? Hoe kan de kerk missionair handelen te midden van economische en ecologische ongerechtigheid en van een wereldomvattende crisis?

Margriet Westers: Het marktdenken en een gebrek aan zorg voor de schepping en medemens gaan hand in hand. Er is acht- tot tienduizend liter water nodig voor de productie van één kilo katoen. De geest van de markt is herkenbaar in mijn eerste neigingen: om een kapotte schoen niet te repareren maar een nieuwe te kopen; om plofkip te eten omdat het goedkoop is. De geest van de markt wil altijd méér en daarbij zijn zorg voor de schepping en zorg voor de medemens van ondergeschikt belang. Wat is de boodschap van het evangelie? En geloof ik dat dat goed nieuws is, ook als ik er iets voor moet inleveren?

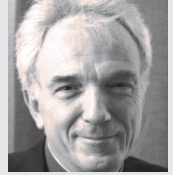
Joris Vercammen: Dit is een mooi voorbeeld van hoe de kerk de betekenis van een economische realiteit aan het licht brengt. Het gaat inderdaad niet alleen om een economisch model, maar ook over een antropologische visie die een spirituele basis heeft. Daarom is de economische crisis ook een spirituele crisis waarin de vraag naar hoe wij met elkaar omgaan centraal staat.

8 Alle christenen, kerken en gemeenten zijn geroepen om dynamische getuigen te zijn van het evangelie van Jezus Christus, dat het goede nieuws van verlossing is. Evangelisatie is een zelfbewust maar bescheiden delen met andere mensen van ons geloof en onze overtuiging. Het delen van het evangelie op deze manier is een gave aan anderen die de liefde, genade en barmhartigheid van God in Christus overbrengt. Het is de onvermijdelijke vrucht van echt geloof. Daarom moet de kerk in elke generatie haar toewijding aan evangelisatie

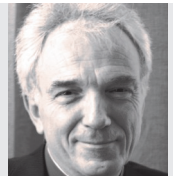
vernieuwen. Het is een essentieel onderdeel van de manier waarop we Gods liefde voor deze wereld kunnen overbrengen. Hoe kunnen we Gods liefde en gerechtigheid verkondigen aan een generatie die leeft in een geïndividualiseerde, geseclariseerde en materialistische wereld?

Joris Vercammen: 'Evangelisatie' als 'delen van het evangelie' is wellicht voor alles een praktische aangelegenheid. Daarmee komt de solidariteit op de voorgrond te staan en de dialoog. Wie het 'Woord' wil verkondigen zal dat doen in daden van gerechtigheid en liefde en in 'woorden van eeuwig leven' (Johannes 6:67).

9 De kerk leeft in multireligieuze en multiculturele contexten. Nieuwe communicatietechnologie zorgt ervoor dat de mensen zich meer bewust zijn van de identiteit en aspiraties van anderen. Lokaal en mondiaal zijn christenen, samen met mensen van andere religies en culturen, betrokken bij het opbouwen van samenlevingen van liefde, vrede en gerechtigheid. Pluraliteit is een uitdaging voor de kerken en daarom is serieuze toewijding aan de interreligieuze dialoog onmisbaar. Welke gedachten leven er in de oecumene met betrekking tot het gezamenlijk getuigen en het praktiseren van een levengevende zending in een wereld van vele religies en culturen?

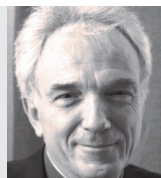
Joris Vercammen: De kerk gaat op zoek naar wat in andere culturen en godsdiensten tekenen zijn van de werkzaamheid van de Heilige Geest. Als de Drieën de ganze aarde en de hele mensheid omvat houdt, dan volgt daaruit dat ook in andersgelovigen sporen terug te vinden zijn van Gods werkzaamheid. Het is een delicate en tegelijk uiterst belangrijke opgave om die werkzaamheid op het spoor te komen en ons als christenen daardoor ook te laten bevruchten. Dat betekent niet dat alle godsdiensten zomaar op één hoop kunnen gegooid worden of dat ze allemaal in voldoende mate recht zouden doen aan de Bijbelse boodschap. Die boodschap is ook in de interreligieuze dialoog richtsnoer en leidraad, maar een belangrijk aspect van diezelfde boodschap is het je eigen leven te openen om er de vreemdeling in te verwelkomen.

10 De kerk is een gave van God aan de wereld, waarmee God de wereld vernieuwt tot het Koninkrijk van God. Het is haar missie om nieuw leven te brengen en te verkondigen dat God liefdevol aanwezig is in onze wereld. We moeten in eenheid aan Gods zending deelnemen en de scheidslijnen en spanningsvelden tussen ons overwinnen, zodat de wereld zal geloven en allen één mogen zijn (Johannes 17:21). De kerk, als de gemeenschap van Christus' discipelen, moet een inclusieve gemeenschap worden. Zij bestaat om genezing en verzoening in de wereld te brengen. Hoe kan de kerk zichzelf vernieuwen om missionair te zijn? Hoe kan de kerk stappen voorwaarts maken naar een leven in volheid?

Joris Vercammen: De kerk kan inderdaad geen gesloten club zijn die er een eigen religieus cultuurtje op na houdt dat voor het nodige spiritueel comfort zou kunnen zorgen. De kerk is een 'open ruimte' omdat de Drieëne 'open ruimte' is, en dat kan niet anders betekenen dan dat allen die zich ook willen laten 'inlijven' in het 'Lichaam van Christus' er welkom zijn.

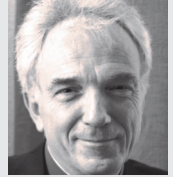
Eenheid en verzoening zijn de centrale aspecten van het christelijk getuigenis. Dat hebben christenen aan de wereld aan te bieden. Als we dat niet of in onvoldoende mate doen, verliezen we onze geloofwaardigheid. Daarom is het oecumenische streven naar eenheid onder de christenen zelf een opdracht die van cruciaal belang is. Oecumene en christelijk getuigenis, evangelisatie en missie zijn niet te scheiden van elkaar. Oecumene heeft rechtstreeks te maken met de geloofwaardigheid van het christelijk getuigenis. Tegen deze achtergrond is de inzet van christenen in allerlei projecten waarbij aan vrede in de wereld gewerkt wordt, van groot belang. Dat ze daarbij naar bondgenootschappen zoeken met andere niet-christelijke en niet-religieuze organisaties ligt voor de hand en is meteen ook een getuigenis van hun streven naar eenheid.

11 Deze verklaring wil enkele ontwikkelingen aan de orde stellen over de zending van de Heilige Geest. Dat is een onderdeel van de zending van de drie-enige God (*missio Dei*). Deze zijn in het werk van de Commissie voor Zending en Evangelisatie (CWME) besproken. Dit document vat deze ontwikkelingen samen onder vier kopjes:

- Geest van de zending: adem van het leven
- Geest van bevrijding: zending vanuit de marges
- Geest van gemeenschap: kerk in beweging
- Geest van Pinksteren: goed nieuws voor allen.

Deze perspectieven stellen ons in staat om dynamiek, gerechtigheid, diversiteit en verandering als sleutelbegrippen te hanteren voor zending in een veranderende samenleving. Als antwoord op de hierboven gestelde vragen, sluiten we af met tien verklaringen over zending en evangelisatie in onze tijd.

Joris Vercammen: De zending van de kerk valt samen met de missie van God! Dat wil zeggen dat Gods missie de kerkelijke agenda bepaalt en haar optreden tekent. Het uitdrukkelijk verkondigen van Jezus Christus, de 'welbeminde Zoon van de Vader', behoort eveneens tot deze missie. De Zoon Gods is immers de verschijning van Gods mensenliefde op aarde (Tirus 3:4) en Gods definitief 'ja' ten aanzien van de mensheid.

GEEST VAN DE ZENDING ADEM VAN HET LEVEN

De Zending van de Geest

12 Gods Geest – *ru'ach* – bewoog in het begin over de wateren (Genesis 1:2), de bron van leven en de adem van de mensheid (Genesis 2:7). In de Hebreeuwse Bijbel leidde de Geest het volk van God – door inspirerende wijsheid (Spreeken 8) en krachtgevende profetie (Jesaja 61:1). De Geest brengt droge botten tot leven (Ezechiël 37). De Geest geeft dromen (Joël 2). De Geest geeft vernieuwing en verschijnt als de heerlijkheid van God in de tempel (2 Kronieken 7:1).

13 Dezelfde Geest van God, die ‘zweefde over het water’ tijdens de schepping, daalde neer op Maria (Lucas 1:35) en bracht Jezus voort. Het was de Heilige Geest die Jezus kracht gaf bij zijn doop (Marcus 1:10) en hem machtigde voor zijn zending (Lucas 4:14,18). Jezus Christus, vol van de Geest van God, stierf aan het kruis. Hij gaf de geest (Johannes 19:30). In de dood, in de kou van het graf, wekte de kracht van de Heilige Geest hem tot leven, de eerstgeborene van de doden (Romeinen 8:11).

14 Na zijn opstanding verscheen Jezus Christus aan zijn gemeenschap en gaf zijn discipelen een zending mee: ‘Zoals de Vader mij heeft uitgezonden, zo zend ik jullie uit’ (Johannes 20:21-22). De gave van de Heilige Geest, ‘de kracht van boven’, maakte de discipelen tot een nieuwe gemeenschap die getuigde van de hoop in Christus (Lucas 24:49; Handelingen 1:8). In de Geest van eenheid leefde de vroege kerk samen en deelde haar goederen met haar leden (Handelingen 2:44-45).

15 We moeten de universaliteit van het werk van de Geest in de schepping en de particulariteit van zijn verlossingswerk in samenhang met elkaar zien. Het gaat om de ene zending van de Geest die de nieuwe hemel en aarde op het oog heeft. Dan zal God ‘alles in allen’ zijn (1 Korintiërs 15:24-28). De Heilige Geest werkt in deze wereld vaak op mysterieuze en onbekende wijzen, die onze verbeeldingskracht te boven gaan (Lucas 1:34-35; Johannes 3:8; Handelingen 2:16-21).

16 Het Bijbels getuigenis laat zien dat we de rol van de Heilige Geest in de zending op verschillende manieren kunnen verstaan. Eén visie benadrukt dat de Geest volledig afhankelijk is van Christus. Hij is de Trooster, degene die zal komen als Raadsman en Pleitbezorger, nadat Christus naar de Vader gegaan is. De Heilige Geest wordt dan gezien als de voortgezette aanwezigheid van Christus, zijn zaakwaarnemer die de zendingstaak uitvoert. Deze visie leidt tot een missiologie die het accent legt op uitzending en op pad gaan. Een pneumatologische focus op de christelijke zending onderkent daarom dat zending in essentie christologisch gefundeerd is. Het relateert het werk van de Heilige Geest aan de verlossing door Jezus Christus.

Louise Ho: De Geest leidt inderdaad tot een missiologie die het accent legt op uitzending en op pad gaan en die in essentie christologisch gefundeerd is, wat voor mij vooral betekent dat door Jezus Christus veranderde en vernieuwde mensen op pad gaan in het gewone leven van alle dag en door die Geest licht en zout kunnen zijn waar ze ook maar wonen en werken. Diezelfde Geest leidt sommigen naar grens- en cultuuroverschrijdende plekken en situaties om ook daar de werkelijkheid van de opgestane Heer, het Koninkrijk van God, zichtbaar, tastbaar en hoorbaar te maken, uit te leven en voor te leven.

17 Een andere visie benadrukt dat de Heilige Geest de 'Geest van de waarheid' is die ons tot de 'volle waarheid' leidt (Johannes 16:13). De Geest waait waarheen zij/hij wil (Johannes 3:8) en omvat de hele kosmos. Deze visie stelt dat de Heilige Geest de bron van Christus is, en dat de kerk het eschatologische samenkomen (*synaxis*) van Gods volk in het Godsrijk vormt. Deze tweede visie stelt dat de gelovigen in vrede (in zending) op weg gaan, nadat zij in hun eucharistische samenkomst een glimp en voorproef van het eschatologische Rijk van God hebben ervaren. Zending als op weg gaan is daarmee eerder het resultaat dan de oorsprong van de kerk en wordt wel 'de liturgie na de liturgie' genoemd.²

Louise Ho: De Heilige Geest is inderdaad de Geest van waarheid en leidend tot de hele waarheid: de waarheid omtrent wie God is, wie wij als mensen en maatschappij zijn, in onze gebrokenheid en destructiviteit, maar ook de waarheid betreffende Gods bedoeling met, voor en door een ieder van ons. Verlossing en een gedeeltelijk herstel zijn ervaarbaar persoonlijk en als zijn kerk in het hier en nu, maar zullen inderdaad hun voltooiing ervaren in de toekomst als het Koninkrijk volmaakt zal zijn. Zo zijn we doelgericht en vol hoop en verwachting onderweg.

18 Duidelijk is dat we door de Geest participeren in de zending van liefde, die het hart van het leven van de drie-eenheid vormt. Dit resulteert in een christelijk getuigenis dat zonder ophouden de verlossende kracht van God door Jezus Christus verkondigt. Het onderstreept Gods dynamische betrokkenheid bij de hele geschapen wereld, door de Heilige Geest. Allen die antwoorden op het uitstorten van Gods liefde worden uitgenodigd om samen met de Geest betrokken te zijn in de zending van God.

Zending en de bloeiende schepping

19 Zending is het overvloeien van de oneindige liefde van de drie-enige God. Gods zending begint met de scheppingsdaad. Het leven van de schepping en Gods leven zijn met elkaar vervlochten. De zending van Gods Geest omvat ons allen in een voortdurende genadegave. Wij zijn daarom geroepen om een benadering die de mens centraal stelt, te overstijgen en om ons vormen van zending eigen te maken die uitdrukking geven aan onze verzoende relatie met ál het geschapen leven. We horen de schreeuw van de aarde als we luisteren naar de roepstem van de armen en we weten dat de aarde vanaf het begin riep tot God vanwege de ongerechtigheden van de mensheid (Genesis 4:10).

Louise Ho: Ons persoonlijk en als kerk verzoend zijn met Christus betekent volgens mij nog niet dat we een verzoende relatie met al het geschapen leven hebben en dat vorm kunnen geven in onze zending. De “leeuw en het lam liggen nog niet rustig naast elkaar”. De invloed van zonde zoals zelfzuchtigheid, bedrog, onrechtvaardigheid, geweld enz. zijn inderdaad overal zichtbaar en ervaarbaar. De boodschap van verzoening is het enige antwoord op deze “schreeuw”, omdat verzoende mensen dan de “bediening van de verzoening” wordt toevertrouwd. (2 Kor. 5:17-20).

20 We zien al een beweging in onze kerken die de schepping in haar missie centraal stelt, in campagnes voor ecologische gerechtigheid en duurzame levensstijlen, en in de ontwikkeling van spiritualiteiten die de aarde met respect bejegenen. Maar soms vergeten we dat de hele schepping is

inbegrepen in de verzoende eenheid waartoe wij allen geroepen zijn (2 Korintiërs 5:18-19). We geloven niet dat de aarde zal worden afgedankt en dat alleen de zielen zullen worden gered; zowel de aarde als onze lichamen moeten door de genade van de Geest worden veranderd. Zoals het visioen van Jesaja en de openbaring van Johannes betuigen, zullen de hemel en de aarde nieuw gemaakt worden (Jesaja 11:1-9; 25:6-10; Openbaring 21:1-4).

Martine Vonk: In de Bijbel worden twee begrippen gebruikt voor 'nieuw', namelijk *neos* (vervangen) en *kainos* (vernieuwen). Als de Bijbel spreekt over een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, wordt het woord *kainos* gebruikt. Dat betekent dat er niet een totaal nieuwe aarde komt, maar dat de aarde vernieuwd zal worden. De aarde wordt gelouterd en wat goed is, blijft. Dat geeft perspectief en zin aan alles wat we hier op aarde doen en kan een extra motivatie zijn om te streven naar behoud van natuur op de korte en de lange termijn.

Mark Collinson: In de Lijdenstijd hebben we in twee van onze Amsterdamse gemeenten 'Going Green'. We hebben dan een reeks ontmoetingen over het vijfde Anglicaanse kenmerk van zending [redactie: het vijfde kenmerk is de inzet van de kerk om de heilheid van de schepping te waarborgen en om het leven op aarde te onderhouden en vernieuwen]. We spreken dan over duurzaamheid, het voedsel dat we gebruiken, prostitutie, energie en ethisch investeren. Zo willen we betrokken zijn bij de duurzame ontwikkelingsagenda. We hebben in onze diocees een vrijwilliger voor milieu die kerken aanmoedigt hiermee aan de slag te gaan.

Louise Ho: De opdracht tot respect en zorg voor de schepping gaf God al als opdracht in Genesis en die zijn zeker een heel belangrijk onderdeel van ons leven als christen. De uitvoering van deze opdracht is even belangrijk als het uitvoeren van de opdracht de wereld in te gaan en alle volken tot zijn discipelen te maken. Toename van die discipelen zullen dan leiden tot toenemende zorg en respect voor de schepping op allerlei praktische vlakken (als het goed is 😊).

21 Onze betrokkenheid in de zending, ons deel-zijn van de schepping en ons leven door de Geest moeten met elkaar verweven zijn, want in het veranderingsproces beïnvloeden ze elkaar. We moeten niet het ene najagen en het andere verwaarlozen. Als we dat doen, dan vervallen we in een individualistische spiritualiteit die ons ten onrechte doet geloven dat we bij God horen zonder dat we onze naaste toebehoren. Dan vallen we ten prooi aan een spiritualiteit die ons eenvoudigweg een goed gevoel geeft, terwijl andere delen van de schepping lijden en zuchten.

22 In onze zending hebben we een nieuwe bekering (*metanoia*) nodig, die uitnodigt tot een nieuwe bescheidenheid in relatie tot de zending van Gods Geest. We hebben de neiging om zending op te vatten en uit te voeren als iets dat gedaan wordt door de mens voor de mens. Bij de participatie in zending gaat het er echter veeleer om dat mensen in gemeenschap *met* de hele schepping het werk van de Schepper vieren. Op allerlei manieren is de schepping een missie, gericht op de mensheid. Zo heeft de natuurlijke wereld een kracht die het menselijke hart en het lichaam kan genezen. De wijsheidsliteratuur bevestigt de eer die de schepping aan haar Maker geeft (Psalm 19:1-4; 66:1; 96:11-13; 98:4; 100:1; 150:6). De vreugde en verwondering van de Schepper over de schepping vormt een van de bronnen van onze spiritualiteit (Job 38-39).

Martine Vonk: Bescheidenheid of nederigheid heten in het Engels 'humility'. Dat heeft dezelfde wortels als het woord humus, aarde. Adam werd 'rode aarde' genoemd. Als mens zijn we zelf schepping, te midden van alle andere schepselen. Dit besef kan ons helpen bescheiden te blijven en onze plek te kennen. En deze volop te vieren.

Louise Ho: Naast bescheidenheid zijn ook vertrouwen in de Geest en afhankelijkheid van die Geest essentieel in zending. Het is de Geest die door mensen voor mensen aan het werk is in de wijze waarop Hij de werkelijkheid van God en de waarheid van zijn goede nieuws openbaart en duidelijk maakt. Dit doet Hij inderdaad ook door de schepping als Zijn openbaring, maar primair door Christus en Zijn Woord.

23 We willen onze geestelijke verbondenheid met de aarde benadrukken, maar de realiteit is dat de aarde vervuild en uitgebuit wordt. Consumentisme leidt niet alleen tot ongebreidelde groei maar ook tot een eindeloze exploitatie van de rijkdommen van de aarde. Menselijke hebzucht levert een bijdrage aan de opwarming van de aarde en andere vormen van klimaatverandering. Als deze trend doorzet en de aarde dodelijk verwond wordt, wat stellen we ons dan bij het heil voor? De mensheid kan niet verlost worden terwijl de rest van de geschapen wereld te gronde gaat. Ecologische gerechtigheid kunnen we niet scheiden van verlossing, en verlossing komt niet tot stand zonder een nieuwe bescheidenheid die respect heeft voor de behoeften van al het leven op aarde.

Geestelijke gaven en onderscheidingsvermogen

24 De Heilige Geest geeft zijn gaven vrijelijk en zonder voorkeuren (1 Korintiërs 12:8-10; Romeinen 12:6-8; Efeze 4:11). De gaven zijn bedoeld om gedeeld te worden zodat anderen erdoor worden opgebouwd (1 Korintiërs 12:7; 14:26). Ze zijn gegeven met het oog op de verzoening van de hele schepping (Romeinen 8:19-23). Een van de gaven van de Geest is het onderscheiden van geesten (1 Korintiërs 12:10). Wij herkennen de Geest daar waar het leven in volheid wordt geleid, in alle dimensies die daarbij horen, zoals bevrijding van de onderdrukten, het helen en verzoenen van gebroken gemeenschappen en het herstel van de schepping. Wij onderscheiden ook boze geesten, daar waar de krachten van dood en vernietiging van het leven de boventoon voeren.

25 De christenen uit de eerste eeuwen ervoeren, net als velen vandaag, een wereld van vele geesten. Het Nieuwe Testament spreekt van verschillende geesten, zoals boze geesten, dienende geesten (engelen, Hebreëen 1:14), overheden en machten (Efeze 6:12), het beest (Openbaring 13:1-7) en andere krachten, zowel goed als slecht. Ook de apostel Paulus vertelt ons van zijn geestelijke strijd (Efeze 6:10-18; 2 Korintiërs 10:4-6) en elders lezen we over het gebod de duivel te weerstaan (Jakobus 4:7; 1 Petrus 5:8). De kerken zijn geroepen om het werk van de levengevende Geest die in de wereld is gezonden te onderscheiden en om ons aan te sluiten bij de Geest die Gods rijk van gerechtigheid tot stand wil brengen (Handelingen 1:6-8). Wanneer we de aanwezigheid van de Heilige Geest onderscheiden dan zijn we geroepen daarop te reageren, erkennend dat Gods Geest vaak subversief is, ons verrast en ons leidt over bestaande grenzen heen.

Mark Collinson: Als gemeente zijn we zijn een partner van New Wine Nederland. Het net opgerichte New Wine Europa streeft ernaar Engelstalige migrantenkerken onderwijs te bieden over de Heilige Geest. Op praktische wijze willen we laten zien hoe de Geest aan het werk kan zijn. We streven ernaar om de Heilige Geest de gelegenheid te bieden om te spreken in onze kerkdiensten en huisgroepen, gedurende zomerconferenties en trainingsdagen: www.new-wine.eu.

Greetje Witte-Rang: Hier moet ik denken aan Lied 326, 'Een rijke schat van wijsheid schonk God ons in zijn woord', waarin ook staat: 'De geesten onderscheiden gaf God ons als gebod' en dat we luisterend naar Gods roepstem, doof zijn voor andere stemmen. Ik heb het idee dat we in de kerken veel te weinig doen om te leren die geesten te onderscheiden, in preken en leerhuizen bijvoorbeeld. We denken dat we het wel weten, maar daardoor lopen we er steeds weer in: in oorlogspropaganda, in het vrijemarktdenken, in het groeidenken, in vreemdelingenhaat. Allemaal kwade geesten, maar met een vaak o zo vriendelijk gezicht.

26 We ontmoeten de drie-enige God als individu, als groep en als gemeenschap, maar de ontmoeting richt ons ook naar buiten in een missionair streven. De traditionele symbolen en aanduidingen voor de Geest (zoals vuur, licht, dauw, fontein, zalving, genezing, ontdooien, verwarmen, troost, kracht, rust, bad, gloed) laten zien dat de Geest vertrouwd is met ons leven. De Geest is verbonden met alle aspecten van relaties, leven en schepping waar de zending zich op richt. We worden door de Geest geleid naar allerlei situaties en momenten, naar ontmoetingen met anderen, naar plaatsen waar we elkaar tegemoet treden en naar locaties waar de menselijke strijd kritiek is.

27 De Heilige Geest is de Geest van wijsheid (Jesaja 11:3; Efeze 1:17) en leidt ons in de volle waarheid (Johannes 16:13). De Geest inspireert menselijke culturen en creativiteit. Daarom hoort het bij onze zending om levengevende wijsheid in elke cultuur en context te erkennen, respecteren en ermee samen te werken. We betreuren het dat zendingswerk dat met kolonisatie verbonden was, vaak neerkeek op lokale culturen en niet inzag dat de inheemse

bevolking over wijsheid beschikte. Lokale wijsheid en cultuur die levensbevestigend is, beschouwen wij als een gave van God. We wijzen op de getuigenissen van volken wier tradities werden veracht en bespot door theologen en wetenschappers, maar wier wijsheid ons vitale en soms nieuwe oriëntatie biedt die ons in contact kan brengen met het leven van de Geest in de schepping. Dit helpt ons bij het nadenken over de manieren waarop God zichzelf kenbaar maakt in de schepping.

Louise Ho: Cultureel imperialisme is inderdaad zeer te betreuren. God openbaart zich inderdaad in en door alle culturen. (Gen. 4:17-22 illustreert ook de menselijke elementen). De enorme diversiteit in culturen geven alle op verschillende wijze en in verschillende mate iets van de grootheid en creativiteit van God weer. Wel moeten we onderscheiden dat er in zending op een bepaalde plaats een complexe interactie plaatsvindt tussen tenminste drie culturen: de cultuur van het Koninkrijk van God; de cultuur van de gezondene en de cultuur van de ontvanger. Authentieke missionaire spiritualiteit vraagt een grondige kennis van Bijbelse waarheden ontdaan van eigen culturele bril, grondig inzicht in eigen cultuur alsook die van de ontvangende cultuur, gecombineerd met de wijsheid en onderscheiding van de Geest.

28 Het is niet aan ons om te claimen dat de Geest met ons is. Anderen moeten dat herkennen in de manier waarop wij leven. De apostel Paulus geeft daaraan uitdrukking door de kerk aan te moedigen de vrucht van de Geest voort te brengen: liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, gulheid, trouw, zelfbeheersing (Galaten 5:23). Als we deze vrucht voortbrengen dan zullen anderen hopelijk de werkzame liefde en kracht van de Geest zien.

Veranderende/vernieuwende spiritualiteit

29 Authentiek christelijk getuigenis wordt niet alleen zichtbaar in *wat* we in de zending doen, maar vooral in *hoe* we in missionair perspectief leven. De kerk kan haar leven in missionair perspectief alleen volhouden door een spiritualiteit die diep geworteld is in de liefde van de drie-eenheid. Geestelijk leven geeft ons bestaan de diepste zin. Het stimuleert, motiveert en geeft kracht

voor de levensweg. Het is energie voor het leven in volheid en roept op tot een toegewijd leven dat weerstand biedt aan alle krachten, machten en systemen die het leven ontkennen, verwoesten en reduceren.

Jan van Butselaar: Spiritualiteit lijkt wel een modewoord waar iedereen bij zwijmelt en vervolgens zijn eigen invulling aan geeft. Daarom is het zo belangrijk te weten waarover je het hebt als je spiritualiteit zegt, namelijk over liefde. Het is een liefde die niet uit ons opkomt maar ons wordt gegeven, door God zelf. Dus spiritualiteit is je even terugtrekken uit de boze wereld en er dan weer tegenaan gaan!

30 Een missionaire spiritualiteit is altijd gericht op verandering en voedt de weerstand tegen alle levensverwoestende waarden en systemen die in onze economieën, in onze politiek en zelfs in onze kerken een rol spelen. 'Onze trouw aan God en Gods gave van het leven dwingt ons om ons te weer te stellen tegen afgoderij, onrechtvaardige systemen, politiek van overheersing en uitbuiting in onze huidige economische wereldorde. De economie en economische rechtvaardigheid zijn altijd een zaak van geloof, aangezien ze raken aan de kern van wat God beoogt met zijn scheppingen.' Een missionaire spiritualiteit motiveert ons om Gods economie van het leven te dienen en niet de mammon; om het leven aan Gods tafel te delen in plaats van onze individuele hebzucht te bevredigen; om een betere wereld na te jagen en het eigenbelang van de machtingen, die de status quo willen handhaven, ter discussie te stellen.

Jan van Butselaar: Missionaire spiritualiteit is in de eerste plaats jezelf en anderen verblijden met de boodschap van liefde en bevrijding die in Jezus werkelijkheid werd. Die blijdschap zal eruit moeten komen, in liederen en gebeden. En dan ook natuurlijk, in werken aan bevrijding van wat we vroeger 'de structuren' noemden. Maar gelukkig hoeven we niet alles zelf te doen. Jezus' naam betekent: God redt!

31 Jezus hield ons voor dat we niet God en de mammon tegelijkertijd kunnen dienen (Matteüs 6:24). De politiek van de onbeperkte groei, door de dominantie van een mondiale vrije markt, is een ideologie die claimt dat er geen alternatief is. Deze politiek eist een niet-aflatende reeks offers van de armen en van de natuur. 'Deze ideologie doet de valse belofte dat zij de wereld kan redden door het scheppen van rijkdom en voorspoed, claimt zeggenschap over het hele leven en eist een totale overgave die gelijk staat aan afgoderij.' Dit is het mondiale systeem van de mammon dat de ongelimiteerde groei van de rijkdom van alleen de rijken en machtigen door middel van onbegrensde exploitatie beschermt. Deze toren van hebzucht bedreigt het hele huishouden van God. De heerschappij van God staat lijnrecht tegenover het rijk van mammon.

Jan van Butselaar: Ook al ben je geen econoom, dan nog weet je dat geld niet gelukkig maakt. Maar het stinkt ook niet. Het hangt er maar van af wat je er mee doet. Je heil, en dat van de wereld, hangt in ieder geval er niet van af. Gelukkig maar.

32 Verandering kunnen we zien in het licht van het Paasmysterie: 'Als wij met hem gestorven zijn, zullen we ook met hem leven; als wij volharden, zullen we ook met hem heersen' (2 Timoteüs 2:11-12). In situaties van onderdrukking, discriminatie en verwonding vormt het kruis van Christus Gods kracht voor behoud (1 Korintiërs 1:18). Zelfs in onze tijd hebben sommigen met hun leven betaald voor hun christelijk getuigenis, en zij bepalen ons zo bij de prijs van discipelschap. De Geest geeft christenen de moed om te leven naar hun overtuigingen, zelfs ten overstaan van vervolging en martelaarschap.

Jan van Butselaar: Ik ben altijd zo blij dat zo'n offer nooit van mij is gevraagd. Hoe brengen mensen dat op? Het zal wel met genade te maken hebben ...

33 Te midden van misbruik van macht en het gebruik van een verkeerd soort macht in kerk en zending, roept het kruis op tot berouw. 'Verontrust door de asymmetrie en onbalans in macht, die leiden tot verdeeldheid en zorg in de kerk en in de wereld, zijn we geroepen tot berouw, tot een kritische reflectie op onze machtssystemen en tot een verantwoord gebruik van onze machtsstructuren.' De Geest geeft de machtelozen kracht en daagt de machtigen uit om afstand te doen van hun privileges, omwille van de gemarginaliseerden.

Jan van Butselaar: Nou, de kerk en zeker de zending zijn zo machtig niet meer en de vraag is of ze het ooit zijn geweest. Maar een schuldbelijdenis misstaat de mens niet ... roept het kruis op tot berouw ... daar is vergeving en verzoening mogelijk: hoera!

34 Het leven van de Geest ervaren, is het leven in zijn volheid proeven. We zijn geroepen om te getuigen van een beweging naar het leven, om alles wat de Geest in aanzijn blijft roepen te vieren, om in solidariteit met anderen de rivieren van wanhoop en angst over te steken (Psalm 23; Jesaja 43:1-5). De zending roept in ons het hernieuwde bewustzijn op dat de Heilige Geest ons ontmoet en uitdaagt op alle niveaus van het leven, en vernieuwing en verandering brengt in onze persoonlijke en collectieve levensweg.

Jan van Butselaar: Die ons vandaag zo dicht bij Jezus brengt, ervaren is het leven in zijn volheid proeven. Laten we de vreugde niet vergeten. Geloven in Jezus is een feest.

35 De Heilige Geest is ons nabij als reisgezel, maar is nooit getemd of 'tam'. Tot de verrassingen die de Geest ons bereidt behoort ook de manier waarop God werkt vanuit plaatsen die in de marge lijken te liggen en door mensen die uitgesloten lijken te zijn.

Jan van Butselaar: Ik moet denken aan Jan de Hartogs *Schipper naast God*. Juist als je denkt dat God je verlaten heeft of nergens te vinden is, blijkt hij naast je te staan. Juist als Jezus alleen maar een naam uit het verleden lijkt te zijn, blijkt de ander in zijn naam je lief te hebben. Missionaire ontdekking, verbazende zending!

GEEST VAN BEVRIJDING ZENDING VANUIT DE MARGES

36 Het is niet Gods bedoeling om een andere wereld te scheppen, maar om te herscheppen wat hij al in liefde en wijsheid schiep. Jezus sprak aan het begin van zijn bediening over de vervulling met de Geest. Dit betekent de onderdrukten bevrijden, de ogen van blinden openen en Gods heerschappij aankondigen (Lucas 4:18-19). Hij vervulde deze zending door met de gemarginaliseerden van zijn tijd op te trekken, niet vanuit een patriarchale menslievendheid, maar omdat hun situatie de zondigheid van de wereld duidelijk maakte en omdat hun smachten naar het leven wees op Gods bedoelingen.

Geesje Werkman: Soms best lastig als andere mensen weten wat Gods bedoeling wel en niet is, vind ik.

37 Jezus Christus ging een relatie aan met de gemarginaliseerden in de samenleving en omarmde hen. Op die wijze confronteerde en transformeerde hij alles wat een ontkenning van het is. Daaronder vallen culturen en systemen die massale armoede, discriminatie en ontmenselijking voortbrengen en in stand houden, en die mens en aarde uitbuiten en vernietigen. Zending vanuit de marges roept op om de complexiteit van macht, van mondiale systemen en structuren en van plaatselijke werkelijkheden te begrijpen. Zending is bij tijden opgevat en uitgevoerd op manieren die er geen rekening mee hielden dat God de zijde koos van degenen die consequent naar de marges werden gescho-

ven. Zending vanuit de marges nodigt de kerk daarom uit om tot een nieuw verstaan van zending te komen, namelijk als de roeping door Gods Geest die een wereld op het oog heeft waar volheid van leven beschikbaar is voor allen.

Gerard de Korte: Het formuleren van het verlangen naar volheid van leven voor allen is iets anders dan de realisering daarvan. Onze wereld is opgedeeld in bijna 200 nationale staten met grote belangentegenstellingen. Christenen en andere mensen van goede wil staan voor de immense opdracht te werken aan minder onrechtvaardige internationale verhoudingen. Een en ander vraagt niet alleen vernieuwing van mentaliteit (bekering!) maar ook het afbreken van zondige structuren.

Geesje Werkman: Maar wie verwoordt de stem van de arme? Is dit de arme, de gemarginaliseerde zelf of zijn het mensen in dienst van kerken en of kerkelijke instituties, nodigt de kerk daarom uit om tot een nieuw verstaan van zending te komen, namelijk als de roeping door Gods Geest die een wereld op het oog heeft waar volheid van leven beschikbaar is voor allen.

Als we werkelijk geloven dat het Gods bedoeling is dat de volheid van het leven beschikbaar is voor allen, wat betekent dit dan concreet? Hoeveel willen we inleveren zodat de ander ook kan leven? Of zijn het mooie lege woorden, en mag de kerk nog eens een pleidooi leveren richting politiek. Als het erop aankomt dat eenieder inlevert ten behoeve van een rechtvaardiger verdeling, geloven we deze woorden dan ook nog. Dus eigenlijk: geloven we dit ook met onze portemonnee?

Greetje Witte-Rang: We moeten studeren op die complexe vraagstukken willen we recht kunnen doen aan het evangelie. Zonder inzicht in de werkelijke aard van het kwaad in de wereld, denken we dat het wel meevalt, en reduceren we het evangelie tot een lauwe burgermansethiek.

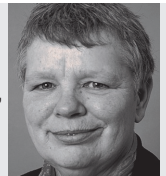
Waarom marges en marginalisatie?

38 Zending vanuit de marges wil tegenwicht bieden aan de onrechtvaardigheden in het leven, in de kerk en in de zending. Het beoogt een alternatieve missionaire beweging te vormen die ingaat tegen het beeld dat zending alleen kan worden bedreven door de machtigen voor de machtelozen, door de rijken voor de armen, of door de bevoorrechten voor de gemarginaliseerden. Zulke benaderingen kunnen bijdragen aan onderdrukking en marginalisering. Zending vanuit de marges onderkent dat 'het centrum' toegang geeft tot systemen die recht, vrijheid en individualiteit waarborgen en respecteren, terwijl leven in de marge uitsluiting van recht en waardigheid betekent. Leven in de marge kan echter ook lessen opleveren. Mensen in de marges hebben namelijk ook eigen kracht en zien vaak dingen die voor mensen in het centrum onzichtbaar zijn. Mensen aan de rafelranden, levend in kwetsbare posities, weten vaak welke buitensluitende krachten een bedreiging voor hun overleven vormen en zij zijn bij uitstek in de positie om aan te geven wat urgent is in hun strijd. Mensen op bevoorrechte posities kunnen veel leren van de dagelijkse strijd die door mensen in de marge gevoerd wordt.

Greetje Witte-Rang: Dat is wat ik bedoelde bij 6! Armen kennen ons beter dan wij onszelf!

Geesje Werkman: Volgens mij gaat het erom te kijken op welke wijze je de gemarginaliseerde macht kunt geven om mee te praten, om zaken te veranderen. Het is mooi als je zegt: 'We kunnen zoveel van die arme mens leren', maar als het geen brood op de plank brengt terwijl de ander honger heeft, als het niet vrijheid brengt terwijl die ander gevangen wordt gehouden, als het geen ontwikkeling brengt terwijl die andere wel gaven heeft, zou je zelf die arme gemarginaliseerde, rechteloze willen zijn? Nee toch, help hem dus aan macht om de wereld te herschikken.

39 Gemarginaliseerden hebben gaven van God die te weinig benut worden. De oorzaak daarvan is hun machteloze positie en het feit dat hun de toegang wordt ontzegd tot kansen en/of gerechtigheid. Door de strijd in en voor het leven zijn gemarginaliseerde mensen bron van de actieve hoop, het collectieve verzet en de volharding die nodig zijn om trouw te blijven aan de beloofde heerschappij van God.

Geesje Werkman: Ik vind dat op deze wijze de kerk doet wat ze al heel lang doet, ze romantiseert de positie van gemarginaliseerden. Heel vaak zijn mensen in de marge ook hopeloos, en soms scheef gegroeid, gewelddadig, maar de oorzaak hiervan ligt in het ervaren onrecht. Daarom is het goed om steeds de lelijke kant van de gemarginaliseerden te zien en te weten dat door mensen gemaakte structuren gemarginaliseerden in de marge plaatst. De kerk maakt deel uit van die structuren! En dit kan leiden tot onderontwikkeling, scheefgroei, en vele vormen van kwaad. Dit zijn de vruchten van het kwaad dat hen is aangedaan, namelijk onrecht.

40 Omdat de context van missionaire activiteit de reikwijdte en het karakter ervan beïnvloeden, is het van belang dat rekening wordt gehouden met de sociale positionering van allen die bij het zendingswerk betrokken zijn. Missiologische reflectie dient te erkennen dat uiteenlopende waardepatronen de missionaire perspectieven kleuren. Het doel van zending is niet eenvoudigweg om mensen van de marges naar de centra van macht te brengen, maar om degenen die het centrum bezetten door anderen in de marges te houden daarmee te confronteren. Ook kerken zijn geroepen om hun structuren van macht te *veranderen*.

Greetje Witte-Rang: Het spreekt mij aan dat in veel teksten van de Wereldraad gesproken wordt over de noodzakelijke transformatie. Dat gebeurt ook in de teksten over de economie, zoals in het Agape-document. Transformatie heeft in zich: bekering, overgang en radicale vernieuwing.

Gerard de Korte: Deze visie ziet mensen in de marge terecht niet alleen als slachtoffers. Zij zijn als schepselen Gods, mensen met allerlei talenten. Juist door de slagen van het leven zijn zij vaak ontzettend sterk en vol levenswijsheid.

41 De dominante vormen van zending, zowel in heden als verleden, waren vaak *gericht op* mensen aan de rand van de samenleving. De gemarginaliseerden werden vaak beschouwd als ontvangers, maar niet als actieve deelnemers aan de missionaire activiteiten. Zending in deze vorm heeft zich te vaak medeplichtig gemaakt aan onderdrukkende en leven-ontkrachtende systemen. Zending schaarde zich vaak aan de kant van het bevoorrechte centrum en slaagde er niet in om economische, sociale, culturele en politieke systemen die mensen marginaliseerden aan de kaak te stellen. Zending vanuit het centrum wordt gemotiveerd door een houding van paternalisme en door gevoelens van superioriteit. In historisch perspectief leidde dit tot de vereenzelving van het christelijk geloof met de westerse cultuur, met ongewenste resultaten als gevolg, zoals het ontzeggen van waardigheid aan de slachtoffers van marginalisatie.

42 Een ernstige zorg die mensen in de marge met elkaar delen is dat maatschappijen, culturen, beschavingen, naties en zelfs kerken er niet in slagen om de waardigheid en waarde van alle mensen te waarborgen. Onrecht ligt ten grondslag aan ongelijkheid die leidt tot marginalisering en onderdrukking. Gods verlangen naar recht is onlosmakelijk verbonden met Gods karakter en soevereiniteit: 'Want de Heer, uw God, is de hoogste God en de Heer (...), hij verschaft weduwen en wezen recht, neemt vreemdelingen in bescherming en voorziet hen van voedsel en kleding' (Deuteronomium 10:17-18). Daarom moeten alle missionaire inspanningen erop gericht zijn om de heilige waarde van elk menselijk wezen en van de aarde te waarborgen (vgl. Jesaja 58).

Gerard de Korte: Ieder mens heeft als schepsel een, in de Schepper gefundeerde, waardigheid. Evenals de mens is de aarde Gods eigendom. Wij moeten de aarde dan ook goed beheren en doorgeven aan de volgende generaties.

Zending als strijd en verzet

43 De nadruk op zending als *missio Dei* (Gods zending) wijst op het geloof in God als degene die handelt in de geschiedenis en in de schepping, in de tastbare realiteit van tijd en context, die de volheid van het leven zoekt voor de gehele aarde, door gerechtigheid, vrede en verzoening. Deelname aan Gods voortgaande werk van bevrijding en verzoening door de Heilige Geest houdt daarom in dat we de demonen die uitbuiten en tot slaaf maken, onderkennen en ontmaskeren. Dit houdt bijvoorbeeld ook in dat we patriarchale ideologieën afbreken, dat we het recht op zelfbeschikking van inheemse volken bepleiten en dat we de sociale inbedding van racisme en het kastenstelsel ter discussie stellen.

44 De hoop van de kerk is gelegen in de vervulling van de belofte dat God zijn heerschappij zal vestigen. Onderdeel daarvan is het herstel van de juiste verhouding tussen God en de mensheid, en de gehele schepping. Alhoewel dit visioen betrekking heeft op een eschatologische realiteit, vormt en stimuleert het onze betrokkenheid bij Gods reddende werk voor de vervulling van die belofte in deze tijd.

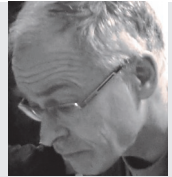
45 Participatie in Gods zending betekent dat we de weg van Jezus volgen, die kwam om te dienen en niet om gediend te worden (Marcus 10:45), die de machtigen van de troon stoot en de machtelozen verheft (Lucas 1:46-55), en wiens liefde gekenmerkt wordt door wederkerigheid en onderlinge afhankelijkheid. Deelname aan Gods zending vergt daarom een toewijding aan strijd en verzet tegen de machten die de volheid van het leven tegenwerken. Het leven dat God voor allen beoogt, vergt bereidheid om samen te werken met alle mensen die betrokken zijn bij bewegingen en initiatieven die zich inzetten voor gerechtigheid, waardigheid en leven.

Zending die gerechtigheid zoekt en plaats voor allen

46 Het goede nieuws van Gods heerschappij gaat over de belofte dat een rechtvaardige wereld aanbreekt die aan allen plaats biedt. Inclusief denken en handelen bevordert rechtvaardige relaties in de gemeenschap van mensen en de schepping, waarin personen en schepping wederzijds erkend worden en ieders heilige waarde wederzijds wordt gerespecteerd. Het draagt ook bij aan ieders volledige deelname aan het leven van de gemeenschap. De doop

in Christus betekent een levenslange toewijding om verantwoording af te leggen van deze hoop, door het overwinnen van scheidslijnen en met het oog op het vinden van een gedeelde identiteit onder de soevereiniteit van God (Galaten 3:27-28). Discriminatie van mensen, op welke manier dan ook, is onacceptabel in de ogen van God.

Rein Veenboer: Inclusief denken over kerk (10) en samenleving (46) is radicaal denken dat barrières weg wenst: recht doen aan 'ieders heilige waarde' (vergelijk de mens als 'evenbeeld van God' (Genesis 1:27), en 'inherente waardigheid van alle leden van de mensengemeenschap', als grondslag van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Greetje Witte-Rang: Inclusief denken: dan denk ik meteen terug aan Feitse Boerwinkel die in de jaren zestig van de vorige eeuw de term 'inclusief denken' introduceerde. Dat hielp bij het nadenken over een betere wereld. 'Fair trade' is er een moderne toepassing van in het handelen.

47 Jezus belooft dat de laatste de eerste zal zijn (Matteüs 20:16). De kerk laat zien dat zij Koninkrijkswaarden serieus neemt als zij radicaal gastvrij is voor degenen die vervreemd zijn in de samenleving (Jesaja 58:6). Voor zover de kerk een levensstijl van zelfgerichtheid afwijst, geeft zij ruimte aan het rijk van God om het menselijk bestaan te doordringen. Voor zover zij afstand neemt van fysiek, psychisch en geestelijk geweld in persoonlijke verhoudingen en in economische, politieke en sociale systemen, getuigt zij dat het rijk van God werkzaam is in de wereld.

48 In werkelijkheid zijn zending, geld en politieke macht echter strategische partners. Hoewel onze theologische en missiologische verhandelingen vaak spreken over de zending van de kerk als solidariteit met de armen, is er in de praktijk soms meer sprake van aanwezigheid in de centra van de macht, van eten met de rijken en van lobbyen voor geld zodat de kerkelijke bureaucratie kan worden gehandhaafd. Dit dwingt ons goed na te denken over de vraag wat het goede nieuws betekent voor degenen die bevoorrecht en machtig zijn.

49 De kerk is geroepen om Gods heilige en levenbrengende plan voor de wereld in Jezus Christus present te stellen. Het betekent het verwerpen van waarden en praktijken die leiden tot de verwoesting van gemeenschap. Christenen zijn geroepen om de zondige natuur van alle vormen van discriminatie te erkennen en om onrechtvaardige structuren te hervormen. Deze roeping maakt dat er veel van de kerk verwacht wordt. De kerk moet weigeren om in haar midden plaats te bieden aan onderdrukkende krachten en zij moet in plaats daarvan tegen de heersende cultuur ingaan. Het Bijbelse mandaat voor de verbondsgemeenschap, in beide testamenten, wordt gekarakteriseerd door de uitspraak 'zo zal het bij jullie niet mogen gaan' (Matteüs 20:26).

Geesje Werkman: Maar wat doet de kerk aan al die discriminatie die binnen en buiten de kerk al heeft plaats gevonden en nog plaats vindt? Hoe repareert ze de schade zoals bijvoorbeeld ontstaan door slavernij, door vrouwenonderdrukking, door (seksueel) misbruik, door kastelozen te weren etc. Wat mag het de kerk kosten om kwaad te repareren? Met open ogen kun je toch zien dat schade is ontstaan, misschien wel meer dan we kunnen bevatten, hoe wil de kerk dit heel maken, of is het genoeg om te constateren dat discriminatie niet mag zijn?

Greetje Witte-Rang: 'Zo zal het onder u niet zijn' betekent maar al te vaak dat je 'cultureel ongehoorzaam' moet worden. Het is niet voor niets dat het Landelijk Missionair Collectief indertijd voor dat begrip koos: ongehoorzaam zijn aan de trends van de tijd. Maar je hebt elkaar daarbij wel heel hard nodig om te zien waar je zelf, zonder dat je het in de gaten hebt, voor de bijl gaat. En dus mogen we in de gemeente niet al te vrijblijvend met elkaar omgaan. Moralisme? Onzin. Als iemand wil oversteken, terwijl er net een auto aankomt, waarschuw je hem toch ook?

Zending als genezing en heelheid

50 Handelen dat gericht is op de genezing en de heelheid van individu en samenleving is een belangrijke uitdrukking van zending. Genezing was niet alleen een centraal kenmerk van Jezus' bediening, maar evenzeer was het een karakteristiek van de oproep aan zijn volgelingen die zijn werk moesten voortzetten (Matteüs 10:1). Genezing is ook een van de gaven van de Heilige Geest (1 Korintiërs 12:9; Handelingen 3). De Geest geeft de kerk de kracht voor een zending die het leven voedt, die enerzijds gebed, pastorale zorg en professionele gezondheidszorg omvat, en anderzijds de profetische aanklacht tegen de oorzaken van lijden, het werken aan vernieuwende structuren die afrekenen met onrecht en het najagen van wetenschappelijk onderzoek.

51 Gezondheid is meer dan fysiek en/of mentaal welzijn, en genezing is niet primair medisch. Deze visie op gezondheid hangt samen met de Bijbels-theologische traditie van de kerk, die de mens beschouwt als een eenheid met meerdere dimensies. Lichaam, ziel en verstand zijn met elkaar vervlochten en van elkaar afhankelijk. Gezondheid, in de zin van heelheid, is een situatie die samenhangt met Gods belofte voor het eind van de tijden, maar die ook een reële mogelijkheid in het heden vormt. Heelheid is niet een statisch harmonisch evenwicht, maar heeft betrekking op een leven in gemeenschap met God, met mensen en met de schepping. Individualisme en onrecht belemmeren de opbouw van gemeenschappen, en daarmee vormen zij ook een hindernis om tot heelheid te komen. Discriminatie op grond van een medische situatie of handicap – met inbegrip van hiv en aids – staat op gespannen voet met het onderricht van Jezus Christus. Pas wanneer alle buitengesloten delen van ons individuele en gemeenschappelijke leven een plaats krijgen, wanneer de veronachtzaamden en gemarginaliseerden in liefde samen worden gebracht, en wel op zodanige wijze dat heelheid wordt ervaren, dan kunnen we de tekenen van Gods heerschappij op aarde onderscheiden.

52 Samenlevingen hebben de neiging gehad om handicaps of ziekte te beschouwen als een teken van zonde of als een op te lossen medisch probleem. Het medische model heeft de nadruk gelegd op het corrigeren of genezen van wat werd gezien als een 'gebrek' in het individu. Velen die gemarginaliseerd zijn, beschouwen zichzelf echter niet als 'gebreekig' of 'ziek'. De Bijbel vertelt vele malen hoe Jezus mensen met uiteenlopende ziekten genas, maar, en dat is net zo belangrijk, hij gaf mensen de plaats in de gemeenschap terug die

hun toekwam. Genezing heeft meer te maken met het herstel van heelheid dan met het corrigeren van een situatie die als onvolkomen wordt beschouwd. Om heel te worden moeten de delen die vervreemd raakten weer opgeëist worden als deel van het geheel. De fixatie op de genezing is een perspectief dat overwonnen moet worden, zodat ruimte ontstaat voor de Bijbelse focus. Zending behoort daarom te bevorderen dat mensen met een beperking en een ziekte volledig participeren in het leven van de kerk en de samenleving.

53 Christelijke medische zending richt zich op gezondheid voor allen, in de zin dat alle mensen in deze wereld toegang hebben tot kwalitatief goede gezondheidszorg. Er zijn vele manieren waarop kerken betrokken zijn, en kunnen zijn, bij gezondheid en genezing in de brede zin. Ze richten klinieken en zendingsziekenhuizen op en ondersteunen deze; ze organiseren geestelijke hulpverlening, zorggroepen en gezondheidsprogramma's; lokale kerken kunnen groepen samenstellen die zieke gemeenteleden bezoeken. Het genezingsproces kan gebed met en voor de zieken omvatten, aandacht voor het belijden van zonden en het vergeven ervan, handen opleggen, zalven met olie en het gebruik van charismatische geestelijke gaven (1 Korintiërs 12). Maar tegelijkertijd moeten we daarbij opmerken dat ongepaste vormen van christelijke eredienst, met inbegrip van triomfalistische genezingsdiensten waarin de genezer wordt verheerlijkt in plaats van God en waar valse verwachtingen worden gewekt, mensen diep kunnen schaden. Daarmee ontkennen we niet dat God in sommige gevallen op wonderbaarlijke wijze ingrijpt door te genezen.

54 Als een gemeenschap van onvolmaakte mensen, en als deel van een schepping in baredood die verlangt naar bevrijding, kan de christelijke gemeenschap een teken van hoop zijn, en een uitdrukking van het Koninkrijk van God hier op aarde (Romeinen 8:22-24). De Heilige Geest werkt op vele manieren aan gerechtigheid en heelheid en woont met welgevallen in de bijzondere gemeenschap die geroepen is om Christus' zending te belichamen.

GEEST VAN GEMEENSCHAP KERK IN BEWEGING

Gods zending en het leven van de kerk

55 Het leven van de kerk rijst op uit de liefde van de drie-enige God. 'God is liefde' (1 Johannes 4:8). Zending is een antwoord op Gods aandringende liefde die zich toont in de schepping en de verlossing. 'Gods liefde nodigt ons uit' (*Caritas Christi urget nos*). Deze gemeenschap (*koinonia*) opent onze harten en levens voor onze broeders en zusters in dezelfde beweging van het delen van Gods liefde (2 Korintiërs 5:18-21). Levend in die liefde van God is de kerk geroepen om goed nieuws voor allen te worden. Het overvloeiende delen van liefde door de drie-enige God is de bron van alle zending en evangelisatie.

56 Gods liefde, manifest in de Heilige Geest, is een inspirerende gave aan de hele mensheid 'in alle tijden en plaatsen' en voor alle culturen en situaties. De krachtige aanwezigheid van de Heilige Geest, geopenbaard in Jezus Christus, de gekruisigde en opgestane Heer, leidt ons in de volheid van het leven, dat Gods gave is aan een ieder van ons. Door Christus in de Heilige Geest woont God in de kerk; zo maakt God zijn bedoelingen voor deze wereld openbaar en geeft de leden kracht en vaardigheid om deze bedoelingen te realiseren.

Klaas van der Kamp: Dit document heeft de neiging om de Bijbelse basis vooral in het Nieuwe Testament te zoeken. Zou het vruchtbaar zijn om het idee van 'getuigenis' uit het Oude Testament nadrukkelijker bij de overwegingen te betrekken? De joodse gemeenschap laat het Sjema in de Tenach op een specifieke wijze drukken. De laatste letter van het eerste woord en de laatste letter van het laatste woord worden groter gedrukt. Zij vormen samen het woord 'Getuig'. Het impliceert dat men de geloofsbelijdenis (want dat is het Sjema van Deuteronomium 6:4 eigenlijk) goed tot uitdrukking brengt door er getuige van te zijn. De tekst luidt: 'Hoor Israël, de Heer is onze God, de Heer is één.' De essentie van dit belijden komt door de zijswijze van de joodse gemeenschap - als het goed is - tot uitdrukking. In het verlengde daarvan mag je misschien zeggen, dat het Oude Testament getuigenis en missie verstaat als een manier van 'zijn', terwijl men op basis van enkele Nieuwtestamentische bronnen misschien eerder zou spreken van een manier van 'uitgaan'.

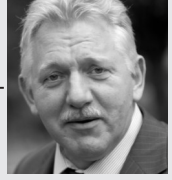
57 Historisch gezien heeft de kerk niet altijd bestaan, maar is zij ontstaan, zowel theologisch als empirisch, met het oog op de zending. Het is niet mogelijk om de kerk en de zending te scheiden naar hun oorsprong en doel. De vervulling van Gods missionaire plan is het doel van de kerk. De verhouding tussen kerk en zending is heel nauw, omdat dezelfde Geest van Christus die de kerk kracht geeft voor de zending tevens het leven van de kerk is. Op het moment dat hij de kerk de wereld in zond, ademende Jezus Christus de Heilige Geest de kerk in (Johannes 20:19-23). Daarom bestaat de kerk in zending zoals vuur bestaat in branden. Als de kerk zich niet begeeft in zending, dan houdt zij op kerk te zijn.

58 Als we beginnen bij Gods zending, dan komen we uit bij een ecclesiologische benadering 'van beneden'. In dit perspectief heeft de kerk geen zending, maar is het eerder zo dat de zending een kerk heeft. Zending is niet een project van uitbreidende kerken maar van de kerk die Gods heil in deze wereld belichaamt. Hieruit volgt een dynamisch begrip van de apostoliciteit van de kerk: apostoliciteit is niet slechts het trouw bewaren van het geloof van de kerk door de eeuwen heen maar ook het participeren in het apostolaat. Daarom moeten de kerken vooral en in de eerste plaats missionaire kerken zijn.

Gods zending en de eenheid van de kerk

59 Het gemeenschappelijke geloofsleven is een belangrijke manier om deel te nemen aan de zending. Door de doop worden we zusters en broeders die bij elkaar horen in Christus (Hebreeë 10:25). De kerk is geroepen een inclusieve gemeenschap te zijn waarin iedereen welkom is. Door woord en daad en in haar diepste wezen biedt de kerk een voorproef en een getuigenis van het visioen van het komende Rijk van God. De kerk is het *samenkomen* van de gelovigen en hun *uitgaan* in vrede.

Klaas van der Kamp: Het is bemoedigend te lezen dat we door de
doop zusters en broeders worden die bij Christus horen. Dat onder-
streept het belang van de dooperkenning en het dooprespect wat
negen, respectievelijk elf kerken in Nederland hebben ondertekend
in 2012. Deze kerken hebben daarmee in het publiek uitgesproken
dat ze de ander voluit als broeder en zuster erkennen in Christus en de negen
kerken die de dooperkenning onderschrijven, geven aan dat die erkenning impli-
ceert dat zij de doop in de andere kerk bediend als legitiem kan onderschrijven.

60 Zowel praktisch als theologisch horen zending en eenheid bij elkaar. In dit opzicht was de integratie van de Internationale Zendingsraad (IMC) en de Wereldraad van Kerken (WCC) in 1961 een belangrijke stap. Deze historische gebeurtenis geeft ons moed om te geloven dat zending en eenheid samen kunnen komen. Dit doel is echter nog niet volledig bereikt. We moeten deze weg in onze eeuw voortzetten met nieuwe pogingen zodat de kerk werkelijk missionair wordt.

61 Vandaag beseffen de kerken dat ze in veel opzichten nog inadequate belichamingen zijn van Gods zending. Soms blijven zending en kerk nog te veel gescheiden. Het gebrek aan volledige en werkelijke eenheid schaadt nog steeds de authenticiteit en de geloofwaardigheid van de vervulling van Gods zending in deze wereld. Onze Heer bad 'dat ze één zijn... opdat de wereld geloofd' (Johannes 17:21). Zending en eenheid zijn dus nauw verweven. Daarom is het nodig dat we onze beschouwingen over kerk en zending open stellen voor een nog wijder begrip van eenheid: de eenheid van de mensheid en zelfs de kosmische eenheid van heel Gods schepping.

62 De zeer concurrentiegerichte vrije markteconomie heeft sommige kerken en parakerkelijke bewegingen er helaas toe bewogen te pogen anderen te 'verslaan'. Dit kan zelfs betekenen dat zij zich van agressieve strategieën bedienen om christenen die al tot een kerk behoren te overtuigen van denominatie te veranderen. Het nastreven van numerieke groei tegen iedere prijs past niet bij het respect voor anderen dat van een volgeling van Christus verwacht mag worden. Jezus werd onze Christus niet door macht of geld maar door zijn zelf-ontlediging (*kenosis*) en dood aan het kruis. Dit nederige begrip zending bepaalt niet alleen onze methoden, maar is de aard en de essentie van ons geloof in Christus. De missionaire kerk verheerlijkt God door zelf-ontledigende liefde.

63 In hun diversiteit zijn christelijke gemeenschappen ertoe geroepen manieren van gemeenschappelijk getuigenis te identificeren en te praktiseren in een geest van partnerschap en samenwerking. Daarbij horen vormen van evangelisatie die getuigen van wederzijds respect en verantwoordelijkheid. Gemeenschappelijk getuigenis wordt door 'de kerken, ook al zijn ze gescheiden, samen gedragen, vooral door gezamenlijke inspanningen die aantonen welke goddelijke gaven van waarheid en leven de kerken reeds delen en samen beleven'.

64 De missionaire aard van de kerk betekent ook dat er een manier moet zijn waarop kerken en parakerkelijke structuren nauwer verbonden kunnen worden. De integratie van WCC en IMC heeft een nieuw raamwerk tot stand gebracht waarbinnen nagedacht kan worden over kerkelijke eenheid en zending. Terwijl gesprekken over eenheid vooral gericht zijn geweest op de vragen van structuur, kunnen zendingsorganisaties flexibiliteit en subsidiariteit in zending bieden. Terwijl parakerkelijke bewegingen in een kerkelijke verankering verantwoordelijkheid en richting kunnen vinden, kunnen parakerkelijke structuren kerken helpen hun dynamische apostolische karakter niet te vergeten.

65 De Commission for World Mission and Evangelism (CWME), de directe erfgenaam van de initiatieven voor samenwerking en eenheid van de wereldzendingconferentie Edinburgh 1910, biedt een structuur voor kerken en zendingsorganisaties om te proberen eenheid in zending tot uitdrukking te brengen en te versterken. Als integraal onderdeel van de WCC is de CWME in staat geweest om nieuwe visies op zending en eenheid te ontdekken in katholieke, orthodoxe, anglicaanse, protestantse, evangelische kerken, pinksterkerken en inheemse kerken overal ter wereld. De context van de WCC heeft in het bijzonder goede werkrelaties met de Rooms-katholieke Kerk mogelijk gemaakt. De groeiende samenwerking met evangelische christenen, vooral met de Lausanne Beweging voor Wereldevangelisatie en de Wereldwijde Evangelische Alliantie, heeft ook volop bijgedragen aan de verrijking van de oecumenische theologische reflectie op zending in eenheid. Samen delen we het gemeenschappelijk verlangen dat de hele kerk een getuige is van het hele evangelie in de hele wereld.

66 De Heilige Geest, de Geest van eenheid, verenigt mensen en ook kerken om eenheid in diversiteit te vieren op een proactieve en constructieve wijze. De Geest biedt zowel de dynamische context als de benodigde middelen om verschillen te verkennen in een veilige, positieve en bevorderlijke omgeving, zodat mensen kunnen groeien naar een inclusieve en wederzijds verantwoordelijke gemeenschap.

God geeft kracht aan de kerk in zending

67 Door Christus in de Heilige Geest woont God in de kerk, geeft kracht en energie aan haar leden. Zo wordt zending voor christenen een urgente innerlijke drijfveer (1 Korintiërs 9:16). Het is zelfs een test en een criterium voor het authentieke leven in Christus, geworteld in de diepe aanspraken van Christus' liefde, om anderen uit te nodigen te delen in de volheid van het leven dat Christus bracht. Deelnemen aan Gods zending zou daarom vanzelfsprekend moeten zijn voor alle christenen en alle kerken, niet alleen voor bepaalde individuen of voor gespecialiseerde groepen.

68 De christelijke boodschap van Gods overvloedige liefde voor de mensheid en heel de schepping wordt geloofwaardig als we, waar mogelijk, met één stem spreken en een gemeenschappelijk getuigenis geven en verantwoording afleggen van de hoop die in ons is (1 Petrus 3:15). De kerken hebben daarom een breed spectrum aan gemeenschappelijke verklaringen opgesteld, waarvan sommige ertoe geleid hebben dat kerken zich gingen verenigen. Ook hebben kerken dialogen gevoerd waarin gepoogd is de eenheid van alle christenen te herstellen, als een levend organisme dat genezing en verzoening brengt. De herontdekking van het werk van de Heilige Geest in genezing en verzoening hoort bij het hart van de huidige zendingstheologie en heeft belangrijke oecumenische implicaties.

69 Ook al erkennen wij het enorme belang van de 'zichtbare' eenheid tussen kerken, toch moet eenheid niet alleen nagestreefd worden op het niveau van organisatiestructuren. Vanuit een missionair perspectief is het belangrijk om te ontdekken wat bevorderlijk is voor de zending van God. Met andere woorden, eenheid in zending is de basis voor de zichtbare eenheid van de kerken, en dat heeft ook kerkordelijke implicaties. Pogingen om eenheid te bereiken moeten harmoniëren met de Bijbelse oproep om gerechtigheid na te streven. Onze roeping om gerechtigheid te doen kan soms betekenen dat we moeten breken met valse vormen van eenheid die mensen het zwijgen opleggen en onderdrukken. Oprechte eenheid is altijd inclusief en toont respect voor anderen.

70 De huidige context van grootschalige, wereldwijde migratie test het kerkelijke streven naar eenheid op heel praktische manieren. We horen in de Bijbel: 'Houd de gastvrijheid in ere, want zo hebben sommigen zonder het te weten engelen ontvangen' (Hebreeëen 13:2). Kerken kunnen een toevluchtsoord zijn voor migrantengemeenschappen; ze kunnen eveneens bewust opgezette vindplaatsen voor interculturele ontmoeting zijn. De kerken zijn geroepen tot eenheid om zo dienstbaar te zijn aan Gods zending over etnische en culturele grenzen: ze zouden multiculturele en missionaire diensten moeten vormen als concrete uitdrukking van het gemeenschappelijke getuigenis in diversiteit. Dit kan betekenen dat kerken pleitbezorgers van gerechtigheid inzake migratiebeleid worden en zich verzetten tegen xenofobie en racisme. Vrouwen, kinderen en ongedocumenteerde arbeiders zijn vaak de meest kwetsbare migranten. Vaak staan vrouwen echter ook aan de basis van nieuwe bedieningen voor migranten.

Mark Collinson: Het is een voorrecht om lid te zijn van een migrantenkerk die veel verschillende nationaliteiten herbergt, tussen de 20 en 30. In onze gemeenschap hebben we mensen van verschillende sociale bevolkingslagen. Maar toch, we blijven monocultureel – op zijn best bicultureel (Brits/Nederlands) – in de manier waarop de beslissingen nemen, onszelf structureel en administratief organiseren en in de manier waarop we communiceren. We hebben nog een lange weg af te leggen voordat we werkelijk multicultureel zijn.

71 Gods gastvrijheid roept ons op om het denken in tegenstellingen, waarin dominante groepen de ontvangende partij en migranten en minderheden de gasten zijn, te overstijgen. In plaats daarvan worden we in Gods gastvrijheid door God zelf ontvangen en worden we allen uitgenodigd door de Heilige Geest om in nederigheid en wederzijdsheid deel te nemen aan Gods zending.

Plaatselijke gemeenten: nieuwe initiatieven

72 Hoewel we de eenheid van de Geest in de ene Kerk koesteren, is het ook belangrijk om erkenning te geven aan de manieren waarop elke plaatselijke gemeente geleid wordt door de Geest om in te spelen op de eigen contextuele realiteit. De huidige veranderde wereld noopt plaatselijke gemeenten

tot nieuwe initiatieven. Zo hebben nieuwe vormen van contextuele zending, zoals 'nieuwe monastiek', 'emerging church' en 'fresh expressions' de kerken in het seculariserende mondiale Noorden geherdefinieerd en gerevitaliseerd. Het verkennen van contextuele manieren om kerk te zijn, kan voor jonge mensen bijzonder relevant zijn. Sommige kerken in het mondiale Noorden komen vandaag samen in cafés, koffiehuisen of omgebouwde bioscopen. Online betrokkenheid bij de kerk is een aantrekkelijke optie voor veel jonge mensen die een niet-lineaire, visuele en ervaringsgerichte denkwijze hebben.

Greetje Witte-Rang: In groepen als het Noëlhuis in Amsterdam zie je dit gebeuren: een radicaal evangelisch engagement. Ik ontdek steeds meer van die groepen, een geweldige ontwikkeling. Aan hun inzet en enthousiasme kunnen veel lokale gemeenten en parochies zich laven!

73 Net als de vroege kerk in het boek Handelingen genieten plaatselijke gemeenten het voorrecht een gemeenschap te vormen die gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van de opgestane Christus. Voor velen hangt het aanvragen of het afwijzen van lidmaatschap van de kerk samen met een positieve of negatieve ervaring met een plaatselijke gemeente, die ofwel een struikelblok ofwel een instrument van verandering kan zijn. Daarom is het essentieel dat plaatselijke gemeenten voortdurend vernieuwd en geïnspireerd worden door de Geest van de zending. Plaatselijke gemeenten zijn de voorhoede van de zending. Zij als eersten zijn missionair werkzaam.

Margriet Westers: Plaatselijke gemeente zijn in een mondiale wereld – een hele uitdaging, zeker voor wie in de stad woont. Maar het biedt ook een kans. Juist in het rijke Nederland, waar zoveel mensen eenzaam zijn, kan het mogelijkheden openen om eens die eenzame buurvrouw op te zoeken, naast de virtuele vriendschappen met mensen ver weg.

74 De eredienst en de sacramenten spelen een cruciale rol in het vormen van een vernieuwende spiritualiteit en zending. Ook het contextuele lezen van de Bijbel stelt gemeenten in staat om boodschappers en getuigen te zijn van Gods gerechtigheid en liefde. De liturgie in onze heilige ruimten getuigt alleen dan van integriteit wanneer we Gods zending ook in het dagelijkse leven in de praktijk brengen. Daarom moedigen we plaatselijke gemeenten aan om uit hun veilige omgeving te stappen en grenzen over te steken in dienst van de zending van God.

75 Meer dan ooit tevoren kunnen plaatselijke gemeenten een sleutelrol spelen in het benadrukken van het overschrijden van culturele en raciale grenzen en het onderstrepen van culturele verschillen als gave van de Geest. In plaats van als een probleem kan migratie ook gezien worden als een bron van nieuwe mogelijkheden voor kerken om zichzelf te herontdekken. Migratie maakt het mogelijk om interculturele en multiculturele kerken op het plaatselijke niveau te vormen. Alle kerken kunnen het mogelijk maken dat verschillende culturele gemeenschappen samen komen en zo de veelbelovende kansen voor contextuele expressies en interculturele zending in onze tijd aangrijpen.

76 Plaatselijke gemeenten kunnen ook, als nooit tevoren, wereldwijde relaties opbouwen. Talrijke inspirerende en vernieuwende banden worden gesmeed tussen kerken die geografisch ver van elkaar verwijderd zijn en die in totaal verschillende contexten functioneren. Deze banden bieden mogelijkheden voor vernieuwing, maar zijn niet zonder valkuilen. Kortlopende zendingsreizen kunnen partnerschappen tussen kerken in verschillende delen van de wereld versterken, maar in sommige gevallen kunnen ze een ondraaglijke last voor arme plaatselijke gemeenten worden, of negeren ze de bestaande kerken totaal. Besef van risico's en voorzichtigheid zijn dus geboden bij het ondernemen van zulke reizen. Zulke ervaringen in andere culturele en socio-economische contexten kunnen echter ook leiden tot verandering op de lange termijn nadat de reiziger teruggekeerd is in zijn eigen gemeenschap. De uitdaging ligt in het zoeken naar manieren om die geestelijke gaven toe te passen die de hele kerk in alle delen opbouwen (1 Korintiërs 12-14).

77 Het bepleiten van gerechtigheid is niet langer het uitsluitende voorrecht van nationale vergaderingen en centrale bureaus, maar een vorm van getuigenis waarbij plaatselijke kerken betrokken dienen te zijn. In die trant sloot het decennium tegen geweld van de WCC af met de Internationale Oecumenische Vredesconvocatie waarin stond dat: 'Kerken moeten helpen om – iedere

dag opnieuw – de keuzen te maken die misbruik kunnen beëindigen en mensenrechten, gelijke rechten voor man en vrouw, klimaatgerechtigheid, economische gerechtigheid, eenheid en vrede kunnen bevorderen.’³ Omdat zij met beide benen in de dagelijkse werkelijkheid staan, hebben plaatselijke gemeenten legitimiteit en motivatie in de strijd om recht en vrede.

Greetje Witte-Rang: Wat ik me daarbij voorstel, is dat gelovigen elkaar opzoeken om met elkaar te spreken over wat ze in hun werk, in hun stad en elders tegenkomen en dat confronteren met wat ze in het evangelie lezen. Het is immers niet zo makkelijk om altijd te zien wat goed is. In de wereld om ons heen is meestal het geld de scheidsrechter over de vraag wat goed en wat slecht (beleid) is. En zó zou het onder ons niet zijn! De wereld ziet er reikhalzend naar uit dat er kerken/mensen zijn die een ander geluid laten horen en een andere praktijk beoefenen.

78 In elke geopolitieke en socio-economische context is de kerk geroepen tot dienst (diakonia) – om een leven te leiden dat wordt gekenmerkt door het geloof en de hoop van de gemeenschap van Gods mensen, die getuigen van wat God heeft gedaan in Jezus Christus. In dienstbetoon deelt de kerk in de zending van God en volgt het de weg van haar dienende Heer. De kerk is geroepen om een diaconale gemeenschap te zijn: die toont dat de kracht van de dienstbaarheid uitgaat boven overheersing; die kansen voor het leven mogelijk maakt en laat groeien; en die getuigt van Gods transformerende genade door dienstbare daden die de belofte van Gods heerschappij uitdragen.

79 Hoe meer de kerk haar identiteit als missionaire gemeenschap ontdekt, des te meer zal haar naar buiten gerichte karakter tot uitdrukking komen in evangelisatie.

GEEST VAN PINKSTEREN GOED NIEUWS VOOR ALLEN

De oproep om te evangeliseren

80 Getuigenis neemt concrete vorm aan in evangelisatie – de communicatie van het hele evangelie aan de hele mensheid in de hele wereld. Het doel van evangelisatie is het heil van de wereld en de glorie van de drieënige God. Evangelisatie is een zendingsactiviteit die de centrale plaats van de menswording, het lijden en de opstanding van Jezus Christus onversneden duidelijk maakt en daarbij geen grenzen stelt aan de reddende genade van God. Evangelisatie probeert het goede nieuws te delen met allen die het nog niet gehoord hebben en nodigt hen uit het leven in Christus te ervaren.

81 'Evangelisatie is het uitstorten van harten die vol zijn van de liefde van God voor wie hem nog niet kennen.'⁴ Op het Pinksterfeest verkondigden de discipelen de machtige daden van God: ze konden niet anders (Handelingen 2:4 en 4:20). Evangelisatie sluit andere dimensies van zending niet uit, maar gaat vooral om expliciete en doelbewuste verwoording van het evangelie, inclusief 'de uitnodiging tot een persoonlijke bekering tot een nieuw leven in Christus en tot discipelschap'.⁵ Hoewel de Heilige Geest sommigen roept om evangelisten te zijn (Efeziërs 4:11), zijn we allen geroepen om verantwoording af te leggen van de hoop die in ons is (1 Petrus 3:15). Niet slechts individuen, maar de gehele kerk is geroepen om te evangeliseren (Marcus 16:15 en 1 Petrus 2:9).

82 De wereld kenmerkt zich vandaag door een excessieve opkomst van religieuze identiteiten die eerder afbreken en ontmenselijken in de naam van God dan dat ze gemeenschappen genezen en doen groeien. In deze context is het belangrijk te onderkennen dat evangelisatie geen proselitisme is. De Heilige Geest verkiest te werken in partnerschap met mensen die het goede nieuws verkondigen en laten zien (vgl. Romeinen 10:14-15 en 2 Korintiërs 4:2-6), maar het is de Geest van God alleen die nieuw leven schept en wedergeboorte tot stand brengt (Johannes 3:5-8 en 1 Thessalonicenzen 1:4-6). We erkennen dat evangelisatie bij tijd en wijle gecorrumpeerd is en haar geloofwaardigheid heeft verloren, omdat sommige christenen 'bekerings' hebben afgedwongen met gewelddadige methoden of machtsmisbruik. In sommige contexten zijn beschuldigingen van gedwongen bekerings echter ingegeven door het

verlangen van dominante groepen om anderen in de marge te drukken, hun identiteit te onderdrukken en hen in onmenselijke omstandigheden te laten leven.

Margriet Westers: Ik moet denken aan het verhaal van Elia (1 Koningen 19). De Geest van God komt niet met donder en bliksemslag, maar in een zachte windvlaag. Middenin het verbale geweld van media, meningen en fanatisme, is Gods Geest een zachte, vriendelijke stem.

83 Evangelisatie betekent dat we ons geloof en onze overtuiging met anderen delen en hen uitnodigen tot discipelschap, of ze nu wel of niet tot een andere religieuze traditie behoren. Dat delen moet gebeuren in vertrouwen en in nederigheid, als een uitdrukking van de liefde voor de wereld die wij belijden. Als wij zeggen God en onze medemens lief te hebben maar wij delen het goede nieuws niet met hen op een urgente en consistente manier, dan misleiden wij onszelf wat betreft de integriteit van onze liefde voor God en de mensen. We kunnen onze medemens geen grotere gift geven dan hen te laten delen en in te leiden in de liefde, vergeving en genade van God in Christus.

84 Evangelisatie leidt tot inkeer, geloof en doop. Wie te midden van zonde en kwaad de waarheid hoort moet een antwoord geven – bevestigend of ontkennend (Johannes 4:28-29, vgl. Marcus 10:22). Evangelisatie roept bekering op en dat betekent een verandering in houding, prioriteiten en doelen. Het leidt tot heil van de verlorene, genezing van de zieke en bevrijding van de onderdrukte en de hele schepping.

85 Evangelisatie sluit andere dimensies van zending niet uit, maar gaat vooral om expliciete en doelbewuste verwoording van het evangelie, inclusief 'de uitnodiging tot een persoonlijke bekering tot een nieuw leven in Christus en tot discipelschap'.⁶ In verschillende kerken zijn verschillende interpretaties gangbaar over hoe de Geest ons roept om in onze omgeving te evangeliseren. Voor sommigen gaat evangelisatie vooral over het leiden van mensen tot persoonlijke bekering in Jezus Christus; voor anderen gaat het in evangelisatie om de solidariteit met onderdrukte volken en het bieden van christelijke getuigenis door aanwezig te zijn; weer anderen zien evangelisatie als een van de componenten van Gods zending. Verschillende christelijke tradities

verwijzen op verschillende manieren naar zending en evangelisatie. We kunnen echter verklaren dat de Geest ons allen roept tot een begrip van evangelisatie dat wortelt in het leven van de plaatselijke kerk waar de eredienst (leitourgia) nauw is verweven met de getuigenis (martyria), de dienstbaarheid (diakonia) en de gemeenschap (koinonia).

Mark Collinson: Stefan Paas [redactie: hoogleraar kerkplanting VU] merkte op dat op elke 800 gemeenteleden ongeveer één volwassendoop per jaar plaatsvindt. Het is nodig dat we onze theologische visie op evangelisatie verbinden met de zendingsopdracht om het evangelie te delen. Dat betekent dat we onze gemeenteleden moeten toerusten zodat ze weten hoe ze het evangelie op passende wijze met anderen kunnen delen met anderen. Alle discipelen zijn geroepen om het *evangelion* te verkondigen.

Authentieke evangelisatie

86 Evangelisatie is het delen van het goede nieuws in zowel woorden als daden. Evangeliseren door verbale proclamatie of het prediken van het evangelie (kerygma) wortelt diep in de Bijbel. Echter, als onze woorden niet in overeenstemming zijn met onze daden, dan is onze evangelisatie niet authentiek. De combinatie van verbale verkondiging en zichtbare handeling getuigt van Gods openbaring in Jezus Christus en van zijn bedoelingen. Evangelisatie is nauw verweven met eenheid: De liefde voor de ander is een zichtbaar teken van het evangelie dat we verkondigen (Johannes 13:34-35), terwijl verdeeldheid het evangelie onwaardig is (1 Korintiërs 1).

Rob Visser: Met nadruk onderschrijf ik dit. Evangelisatie neemt nogal eens de vorm van zelf-satisfactie aan. Dat is een vorm van blasfemie, die haar weerga niet kent. De ravage, die dit veroorzaakt kent haar weerga niet. Te allen tijde dient evangelisatie in nauwe samenspraak met de andere aanwezige kerken of geloofsgemeenschappen te geschieden, waarbij zonder meer bijvoorbeeld ook de lokale moslimgemeenschap of welke andere godsdienstige beweging betrokken dient te zijn. De mens is in principe een religieus wezen, aldus Karen Armstrong, en dat dient in de geloofs-presentatie, of beter geloofscommunicatie, te zijn verwerkt.

87 Er zijn historische en hedendaagse voorbeelden van trouwe, nederige dienst door christenen die werken in hun eigen, plaatselijke context, met wie de Geest samenwerkt om de volheid van het leven te brengen. Er zijn ook veel christenen die ver van hun eigen culturele contexten leefden en werkten met een houding van nederigheid, wederzijdsheid en respect; ook de gemeenschappen waar zij werkten werden door de Geest van God geraakt en getransformeerd.

Rob Visser: Het is ook goed ons te realiseren hoeveel goeds er wereldwijd door medegelovigen, die God als bron van het leven onder wat voor naam ook aanspreken, gedaan en gezegd wordt.

Bert Kuipers: Als op een zaterdagmiddag zingende en getuigende predikers het winkelpubliek tot aandacht voor het evangelie denken te brengen, roept dit enkel deernis op. Zo kijken zonder twijfel de meeste weldenkend gesecculariseerden aan tegen welke vorm van missie of zending in eigen land. Zeker als die dienen om een zeer bepaald ethisch en sociaal wereldbeeld mee te bevestigen. Laten we dat prediken maar in eigen huis doen, het zorgen buitenshuis, en ons realiseren hoezeer onze boodschap voor velen nog verbonden lijkt met macht.

88 Helaas wordt evangelisatie soms in de praktijk gebracht op een manier die het evangelie eerder verraadt dan incarneert. Wanneer dit gebeurt is berouw op zijn plaats. Zending op de wijze van Christus houdt in dat we de waarheid en de rechten van anderen bevestigen. We zijn geroepen om anderen te dienen zoals Christus dat deed (vgl. Marcus 10:45 en Matteüs 25:45), zonder anderen uit te buiten of op enige wijze te misleiden.⁷ In een context van individualisering kan evangelisatie verward worden met het kopen en verkopen van een 'product', waarbij wij beslissen welke aspecten van het christelijke leven we ons willen aanmeten. De Geest gaat echter in tegen het idee dat het goede nieuws van Jezus voor allen op een kapitalistische manier geconsumeerd kan worden. De Geest roept ons in plaats daarvan op tot bekering en transformatie op het persoonlijke niveau. Alleen dat zal ons brengen tot verkondiging van de volheid van het leven voor allen.

Rob Visser: De eerste zinnen vond ik toedekkend. Er wordt gesproken over berouw. Het is, denk ik, beter helder te stellen dat de beschreven wijze van evangeliseren in zin 1 en 2 gewoon niet deugt. Het gaat hier niet om 'verbeterpunten' maar om ernstige misstanden, die de zaak van Christus schaden.

In het slot van dit onderdeel vind ik de woorden te massief. Ik denk ze te begrijpen, maar spreken over de verkondiging 'van de volheid van het leven voor allen' mag [in mijn pet gestopt worden](#). Er is eenvoudigweg het probleem, dat wij het consumptiegevoel als kerken in de hand werken door ons te verliezen in een vorm van vuurpijlenpresentatie. Dan zijn we bezig als kerken bijvoorbeeld plaatselijk elkaar te overtroeven met nieuwe kerkvormen en activiteiten, die door de plaatselijke gemeenten op den duur niet gedragen kunnen worden. En dus gaat het weer voorbij en zoeken we weer naar iets nieuws. De mensheid ziet het aan en wacht op een nieuwe sensatie! Fout dus!

89 Authentieke evangelisatie berust op nederigheid en respect voor alle mensen en bloeit in het contact van dialoog. Het bevordert de boodschap van het evangelie, van genezing en verzoening, in woord en daad. 'Evangelisatie zonder solidariteit is onbestaanbaar; andersom kan christelijke solidariteit niet zonder het delen van de boodschap van Gods komende rijk.' Daarom is evangelisatie een inspiratiebron voor het bouwen van relaties tussen personen en gemeenschappen. Zulke authentieke relaties hebben de beste voedingsbodem in plaatselijke geloofsgemeenschappen; ze zijn gebaseerd op plaatselijke culturele contexten. Onze aanwezigheid getuigt evengoed van Christus als onze woorden. In situaties waar het publieke geloofsgetuigenis levensgevaarlijk is, kan het eenvoudige voorleven van het evangelie een krachtig alternatief zijn.

Rob Visser: Hier proef ik een contradictie. Er staan mooie woorden over authentieke evangelisatie. Maar dan lees ik: 'Christelijke solidariteit kan niet zonder het delen van de boodschap van Gods komende rijk.' Dat is naar mijn mening niet juist. Dat kan juist prima. Straal uit wat je levensprincipe is, wellicht gevoed door je geloofsovertuiging. Dat is voorshands genoeg. En daarmee eindigt dit onderdeel ook, wanneer gesteld wordt, dat het eenvoudig voorleven van het evangelie een krachtig alternatief is. Laten we maar eens wat meer bescheiden zijn met al ons gepreek en Christus tonen in hoe wij (mede) **mens zijn**.

90 In het licht van spanningen tussen mensen en gemeenschappen met verschillende religieuze overtuigingen moet evangelisatie altijd gestuurd worden door waarden die het leven respecteren. Hierover stelt de gezamenlijke verklaring *Christian Witness in a Multi-Religious World* het volgende:

- a. Het afwijzen van alle vormen van geweld, discriminatie en onderdrukking door religieuze en seculiere autoriteiten, inclusief machtsmisbruik – psychologisch of sociaal.
- b. Het bevestigen van de godsdienstvrijheid, wat wil zeggen het praktiseren en belijden van het geloof zonder vrees voor vergelding of intimidatie. Wederzijds respect en solidariteit die gerechtigheid, vrede en het goede voor iedereen bevorderen.
- c. Respect voor alle mensen en menselijke culturen en onderscheiding van de elementen in onze eigen culturen die het evangelie onder kritiek stelt, zoals patriarchaat, racisme, kastenstelsel, enz.
- d. Het afwijzen van vals getuigenis en een luisterende, begripvolle en respectvolle houding.
- e. Het waarborgen van vrijheid voor individuen en gemeenschappen, zodat zij door een eigen afweging kunnen besluiten over het veranderen van religie.
- f. Opbouwen van relaties met gelovigen uit andere religies en met degenen die geen religie aanhangen om een dieper wederzijds begrip, verzoening en samenwerking mogelijk te maken.

Rob Visser: Ik begrijp deze woorden, maar toch zit er veel stellige afwijzing in opgeborgen. En dat is nu juist, wat christenen wereldwijd in botsing brengt met aanhangers van andere geloofs-overtuigingen. De geschiedenis van het christendom toont toch aan, dat we te vaak met het vingertje door de wereld zijn gegaan. Naar mijn mening moet een christen er allereerst op uit zijn vertrouwen te winnen en respect te tonen. Dat daarin de weg van het kruis de enige keuze is, moge bekend zijn. Daarom onderstreep ik graag onderdeel 'e'.

91 We leven in een wereld die sterk is beïnvloed door individualisme, secularisme, materialisme en andere ideologieën die de waarden van het koninkrijk van God ontkennen. Hoewel het evangelie uiteindelijk goed nieuws is voor iedereen, is het slecht nieuws voor de machten die leugenachtigheid, onrecht en onderdrukking voorstaan. In dat opzicht is evangelisatie ook een profetische roeping, waarbij het gaat om het spreken van de waarheid in hoop en liefde ten overstaan van machtigen (Handelingen 26:25, Kolossenzen 1:5 en Efeze 4:15). Het evangelie is bevrijdend en vernieuwend. Bij de verkondiging ervan hoort de verandering van samenlevingen met het oog op het scheppen van rechtvaardige en inclusieve gemeenschappen.

Rob Visser: Nou dat klinkt prachtig, maar opnieuw klinkt het te pretentius. Laten we toch als christenheid niet te veel willen bereiken. Dat frustrert alleen maar. Het leven van Jezus leert ons, dat hij in alle bescheidenheid zijn weg ging. Zeker heeft het geloof ultieme consequenties voor hen die de Heer volgen, maar dat mag op geen enkele wijze dusdanig geventileerd worden, dat dit andere een bedreigend gevoel geeft. Daar hebben we toch genoeg ellende van gezien. Laten we dus in deze voorzichtig zijn met evangelisatie te koppelen aan profetisch spreken. Wilders aanpakken en zijn geblaat ontzenuwen kan een vorm van profetisch spreken zijn (waarin we trouwens als kerk en christelijke politiek dramatisch in falen), maar dat is nog iets anders dan dit incorporeren in het evangelisatorisch werk binnen of buiten de grenzen.

Bert Kuipers: Zending of missie is geen vrij spel op lege jachtgebieden, zoals Karel de Grote nog dacht toen hij de Saksen te lijf ging. Je stuitert altijd tegen een andere levensbeschouwing of religie op: onze pretenties tegenover die van de ander. In India, om een voorbeeld te nemen, resulteert dit in ijzige onderlinge relaties, in het Midden-Oosten wordt een nieuwbouwkerk niet toegestaan, een nieuwe moskee in ons land heeft het ook moeilijk. Misschien moeten we van de competitie af. We 'bekeren' mensen niet om ze een betere gelovige te maken dan de buurman, maar te inspireren tot een jaloersmakende manier van mens-zijn. Dat ons interreligieus duel niet-godsdienstigen afhoudt van nieuwsgierigheid naar onze drijfveren, laat zich denken.

Greetje Witte-Rang: Wat ik al schreef bij 40, 49 en 77: het onderscheiden van de geesten en daarnaar handelen! Het is op die transformatie dat de wereld wacht.

92 Opstaan tegen kwaad en onrecht en een profetische houding kunnen soms stuiten op onderdrukking en geweld, en kan zo lijden, vervolging en zelfs de dood tot gevolg hebben. Authentieke evangelisatie betekent kwetsbaar zijn, het voorbeeld van Christus volgen door kruisdragen en zelf-ontlediging (Filippenzen 2:5-11). Zoals het bloed van de martelaren het zaad van de kerk was ten tijde van de vervolging door de Romeinse overheid, zo is het nastreven van recht en gerechtigheid nog steeds een krachtig getuigenis van Christus. Jezus zelf verbond zulke zelfverloochening met de roep om hem te volgen, en met het eeuwige heil (Marcus 8:34-38).

Rob Visser: Met deze woorden kan ik het van harte eens zijn. Een christen dient allereerst kwetsbaar te zijn. Dus geen paniek nu de kerk terrein verliest. De crisis is vaak een barenswee voor vernieuwing en creativiteit. Om nu weer met het bloed der martelaren op de proppen te komen, maakt mij weer enigszins kriebelig en dat geldt ook voor 'eeuwig heil'. Het zijn van die begrippen, waar ik nog wel mee uit de voeten kan, maar die de doorsneegelovige om maar te zwijgen over de doorsneeongelovige in het geheel niets meer zeggen. En het gaat er ons toch om, dat we in evangelisatorisch opzicht van al die grote muntstukken weer centjes gaan maken?

Bert Kuipers: Hier gaan de schrijvers met zichzelf op hol. Individualisme, secularisme en materialisme zijn zoiets als medicijnen: mits gebruikt in de goede dosering kunnen ze heel heilzaam zijn. Ze kunnen bijdragen zijn aan de waarden van het koninkrijk van God. Ze zijn verlengstuk van de menswording van God in Christus: a. individualisme, omdat mijn 'ik' een zelfstandige plek krijgt en 'ik wordt uitgedaagd mijn plek te vinden in dat rijk van God; 'b. secularisme omdat het begint in een wereld die van God los is, dat is wel zo helder, beter dan een ingebeelde christelijke, of anderszins confessionele wereld waar in naam van God, of wie dan ook maar de meest vreselijke dingen worden gezegd en gedaan; c. materialisme als onderdeel van de menswording van God betreft onze hang naar het stoffelijke, het genieten van de goede aardse gaven ook op onze plek in dat rijk.

Evangelisatie, interreligieuze dialoog en christelijke presentie

93 In de veelheid en complexiteit van de wereld vandaag ontmoeten we mensen met verschillende godsdiensten, ideologieën en overtuigingen. We geloven dat de Geest van het Leven vreugde en volheid van leven brengt. Gods Geest kan daarom gevonden worden in alle culturen die het leven bevestigen. De Heilige Geest werkt op mysterieuze manieren en we hebben slechts een beperkt begrip van het werk van de Geest in andere geloofstradities. We erkennen daarom dat er een inherente waarde en wijsheid ligt in diverse levengevende vormen van geestelijk leven. Daarom maakt authentieke zending de 'ander' een partner in en niet een 'object' van zending.

Greetje Witte-Rang: Mooi gezegd! Voor het werken aan een wereld zoals God die bedoeld heeft, zijn op uiteenlopende plaatsen partners te vinden

94 Dialoog is een manier om ons gemeenschappelijke leven te bevestigen. Het staat niet los van ons doel om het leven te versterken, evenals de integriteit van de schepping te waarborgen. Dialoog op het religieuze niveau is alleen mogelijk als we beginnen met de verwachting God te ontmoeten die ons is voorgedaan en die in de levenssfeer van mensen aanwezig is geweest. God is er voordat wij komen (Handelingen 17). Het is niet onze taak om God mee te brengen, maar om te getuigen van de God die er reeds is. Dialoog biedt een eerlijke ontmoeting waarin elke partij zichzelf volledig geeft op een open, geduldige en respectvolle manier.

95 Evangelisatie en dialoog is zowel van elkaar te onderscheiden als aan elkaar verwant. Hoewel christenen hopen en bidden dat alle mensen tot de levende kennis van de drie-enige God komen, is evangelisatie toch niet het doel van dialoog. Echter, omdat dialoog ook 'een wederzijdse ontmoeting van overtuigingen' is, heeft het delen van het goede nieuws van Jezus Christus er ook een legitieme plaats in. Bovendien vindt authentieke evangelisatie plaats in de context van de dialoog van leven en daden en in een 'geest van dialoog': 'een houding van achting en vriendschap'. Evangelisatie is niet alleen het verkondigen van onze diepste overtuigingen, maar ook het luisteren naar anderen, en uitgedaagd en verrijkt worden door anderen.

96 Dialoog tussen mensen met verschillende godsdiensten is uiterst belangrijk, niet alleen in multireligieuze contexten, maar ook daar waar een specifiek geloof een grote meerderheid vertegenwoordigt. De rechten en de godsdienstvrijheid van minderheden moeten beschermd worden en allen moeten kunnen bijdragen aan het gemeenschappelijk goed. De godsdienstvrijheid moet beschermd worden omdat het een uitvloeisel is van de waardigheid van de menselijke persoon, gegrondvest op de schepping van alle mensen naar Gods beeld en gelijkenis (Genesis 1:26). Volgelingen van alle godsdiensten en geloven hebben gelijke rechten en verantwoordelijkheden.

Evangelisatie en culturen

97 Het evangelie wortelt diep in verschillende contexten doordat het een samenspel ontwikkelt met specifieke culturele, politieke en religieuze werkelijkheden. Achting voor mensen en hun culturele en symbolische leefwerelden is noodzakelijk om het evangelie wortel te laten schieten in die verschillende leefwerelden. Daarom moeten we ons begeven in de bredere context en met die context in dialoog treden, om te ontdekken hoe Christus reeds aanwezig is en waar de Geest van God reeds aan het werk is.

Margriet Westers: Media verbinden religies en culturen vaak aan elkaar, bijvoorbeeld islam en de Arabische cultuur of christendom en de westerse cultuur. Daardoor ontstaat al snel een stereotype beeld van een cultuur. De ontmoeting met christenen uit andere culturen kan daardoor heel waardevol zijn: wat leer ik van hen over God, wat ik niet zo snel in mijn eigen (westerse) cultuur zou leren?

98 De verbinding tussen evangelisatie en koloniale machten in de zendingsgeschiedenis heeft geleid tot de veronderstelling dat westerse vormen van christendom de standaard zijn waarmee de trouw aan het evangelie van anderen moet worden beoordeeld. Als degenen die de economische macht of de culturele hegemonie hebben, evangeliseren, kan dat het evangelie misvormen. Daarom moeten zij streven naar partnerschap met de armen, de onteigenden en de minderheden en zich door hun theologische bronnen en visioenen laten vormen.

99 Het opleggen van eenvormigheid is strijdig met het unieke karakter van ieder individu geschapen naar het beeld en de gelijkenis Gods. Terwijl Babel eenvormigheid trachtte af te dwingen, had de prediking van de discipelen op de pinksterdag een eenheid tot gevolg waarin persoonlijke karaktertrekken en sociale identiteiten niet verloren gingen maar juist gerespecteerd werden – ze hoorden het goede nieuws in hun eigen talen.

100 Jezus roept ons uit de beperkte zorgen over ons eigen koninkrijk, onze eigen bevrijding en onze eigen onafhankelijkheid (Handelingen 1:6) door aan ons een groter visioen te onthullen en door ons de kracht van de Heilige Geest te geven om naar 'de einden van de aarde' te gaan als getuigen van Gods gerechtigheid, vrijheid en vrede in elke context van tijd en plaats. Onze roeping is om alle mensen op Jezus te wijzen in plaats van op onszelf of onze instituten en om niet zozeer onze eigen belangen maar de belangen van anderen op het oog te hebben (vgl. Filippenzen 2:3-4). We kunnen de complexiteit van de Schriften niet bevatten vanuit een dominant cultureel perspectief. Een veelheid aan culturen is een gave van de Geest om ons begrip van ons geloof en van elkaar te verdiepen. Daarom zijn interculturele geloofsgemeenschappen, waarbinnen diverse culturele gemeenschappen samenkomen voor erediensten, een manier waarop culturen elkaar op een authentieke manier ontmoeten en waarop cultuur het evangelie kan verrijken. Tegelijkertijd stelt het evangelie noties van culturele superioriteit onder kritiek. Daarom 'moet het evangelie om vruchtbaar te zijn zowel trouw aan zichzelf zijn als ook vlees worden en wortelen in de cultuur van een volk... We moeten voortdurend het inzicht van de Heilige Geest zoeken om ons te helpen beter te onderscheiden waar het evangelie een specifieke cultuur onder kritiek stelt, bevestigt of verandert' om leven te wekken.

FEEST VAN LEVEN AFSLUITENDE VERKLARINGEN

101 Wij zijn dienaars van de drie-enige God, die ons de missie heeft gegeven om het goede nieuws te verkondigen aan de hele mensheid en de schepping, in het bijzonder aan onderdrukte en lijdende mensen die verlangen naar de volheid van het leven. Zending – als gemeenschappelijk getuigenis van Christus – is een uitnodiging voor het 'feest in het koninkrijk van God' (Lucas 14:15). Het is de missie van de kerk om het feestmaal te bereiden en alle mensen voor het feest van leven uit te nodigen. Het feest viert de schepping en vruchtbaarheid die stroomt uit de liefde van God, de bron van het overvloedige leven. Het is een teken van de bevrijding en verzoening van de hele schepping, en dat is het doel van zending. In een nieuwe waardering voor de zending van Gods Geest bieden wij de volgende verklaringen als antwoord op de vragen gesteld aan het begin van dit document.

102 We verklaren dat het doel van Gods zending de volheid van het leven is (Johannes 10:10) en dat dit het criterium is voor missionair onderscheidingsvermogen. Daarom zijn we geroepen om de Geest van God te ontdekken/onderscheiden waar het leven zich in zijn volheid voordoet, vooral waar verdrukte volken worden bevrijd, waar gebroken gemeenschappen worden genezen en verzoend en waar de hele schepping hersteld wordt. We weten ons uitgedaagd om de levensversterkende geesten in andere culturen te waarderen en solidair te zijn met allen die delen in de missie om het leven te bevorderen en te beschermen.

103 We verklaren dat zending begint met Gods scheppende handelen en zich voortzet in de herschepping door levendmakende kracht van de Heilige Geest. De Heilige Geest, die werd uitgestort in tongen van vuur op het Pinksterfeest, vervult ons hart en maakt ons tot de kerk van Christus. De Geest die ook in Christus Jezus was, bezielt ons tot een zelf-ontledigende en kruisdragende levensstijl en vergezelt Gods volk in het getuigen van de liefde Gods in woord en daad. De Geest van de waarheid leidt ons in de hele waarheid en geeft ons de kracht om demonische geesten te weerstaan en de waarheid in liefde te spreken. Als verloste gemeenschap delen we het levenswater met anderen en zoeken we de Geest van eenheid tot genezing, verzoening en vernieuwing van de hele schepping.

104 We verklaren dat geestelijk leven de energiebron is voor zending en dat zending in de Geest vernieuwende kracht heeft. We streven daarom naar een heroriëntering van onze kijk op zending, geestelijk leven en de schepping. Een missionaire spiritualiteit die voortvloeit uit liturgie en eredienst verbindt ons opnieuw met elkaar en met de schepping als geheel. We zien in dat onze deelname aan zending, ons deel-zijn van de schepping en ons leven door de Geest verweven zijn en elkaar wederzijds vernieuwen. Als zending begint bij de schepping, dan worden we genodigd om het leven in al zijn dimensies te vieren als gave van God.

105 We verklaren dat het de zending van Gods Geest is om de hele schepping te vernieuwen. 'Van de HEER is de aarde en alles wat daar leeft' (Psalm 24:1). De God van het leven beschermt en verzorgt de natuur uit liefde. De mens is geen heer van de aarde, maar is verantwoordelijk om te zorgen voor de integriteit van de schepping. Het moet afgelopen zijn met de overmatige hebzucht en onbepaalde consumptie die leiden tot de voortdurende vernieling van de natuur. Gods liefde verkondigt geen heil voor mensen los van

de vernieuwing van de hele schepping. We zijn geroepen om deel te nemen in een zending van God die onze mensgerichte doelen overstijgt. Gods zending gaat over het hele leven en we moeten dat zowel erkennen als daar ook dienstbaar aan zijn door nieuwe manieren van zending te ontwikkelen. We bidden om berouw en vergeving, maar we bidden ook om daadkracht in het heden. De schepping hoort tot het hart van de zending.

106 We verklaren dat in deze tijd zendingsbewegingen opkomen uit het mondiale Zuiden en Oosten die veel richtingen en facetten hebben. Het verschuivende zwaartepunt van het christendom naar het mondiale Zuiden en Oosten roept ons op de missiologische expressies te verkennen die wortelen in deze contexten, culturen en vormen van geestelijk leven. We moeten wederzijdsheid en partnerschappen verder ontwikkelen; we weten ons wederzijds afhankelijk van elkaar in de zending en de oecumenische beweging. In onze missionaire praktijk moet solidariteit met lijdende mensen en harmonie met de natuur zichtbaar worden. Evangelisatie is een zaak van zelf-ontleding en nederigheid, vol respect voor anderen en in dialoog met mensen uit andere culturen en godsdiensten. Tegen deze achtergrond gaat het bij evangelisatie ook om het confronteren van onderdrukkende en ontmenselijkende structuren en culturen die de waarden van Gods rijk weerspreken.

107 We verklaren dat juist mensen aan de zelfkant delen in de zending en dat zij een profetische rol hebben die benadrukt dat de volheid van het leven voor iedereen is bedoeld. Mensen in de marge van de samenleving zijn de belangrijkste partners in de zending van God. Gemarginaliseerde, onderdrukte en lijdende mensen hebben een bijzondere gave om te onderkennen welk nieuws goed voor hen is en welk nieuws slecht is voor hun bedreigde leven. Als we ons willen verbinden aan Gods levengevende zending zullen we moeten luisteren naar de stemmen uit de marge om te horen wat het leven bevordert en wat het leven vernietigt. We moeten ons in de zending richten naar de handelwijze van gemarginaliseerde mensen. Gerechtigheid, solidariteit en inclusief denken zijn de sleutelwoorden voor zending vanuit de marge.

108 We verklaren dat Gods economie gebaseerd is op liefde en gerechtigheid voor alle mensen en dat vernieuwende zending afgoderij in de vrijemarkteconomie weerstaat. Economische globalisering heeft de God van het leven vervangen door de mammon, de god van het vrijemarktkapitalisme dat pretendeert de wereld te kunnen redden door het ophopen van onverdiende rijkdom en voorspoed. In deze context moet zending cultuurkritisch

zijn en alternatieven bieden voor deze afgodische visioenen, omdat de zending toebehoort aan de God van leven, gerechtigheid en vrede en niet aan deze valse god die slechts ellende en lijden brengt aan mens en natuur. Zending is daarom het verwerpen van de economie van de hebzucht en het delen in en praktiseren van de goddelijke economie van liefde, mededeelzaamheid en gerechtigheid.

109 We verklaren dat het evangelie van Jezus Christus goed nieuws is op alle tijden en plaatsen en dat het verkondigd moet worden in de Geest van liefde en nederigheid. We beamen de centrale plaats van de incarnatie, het kruis en de opstanding in onze boodschap en ook in de wijze waarop wij evangeliseren. Evangelisatie wijst altijd op Jezus en op het koninkrijk van God in plaats van op instituten. Zending hoort tot het wezen van de kerk. Als de tijden het vereisen, moet de profetische stem van de kerk niet zwijgen. De kerk is geroepen om haar methoden van evangelisatie te vernieuwen en om het goede nieuws met overredingskracht, bezieling en overtuiging te communiceren.

110 We verklaren dat dialoog en samenwerking met het oog op het leven een integraal deel zijn van zending en evangelisatie. Authentieke evangelisatie respecteert de vrijheid van godsdienst en geloof voor alle mensen, omdat ze een beeld van God zijn. Proselitisme door middel van geweld, economische verlokking of machtsmisbruik gaat in tegen de boodschap van het evangelie. Het is belangrijk dat evangelisatie gepaard gaat met het opbouwen van respectvolle en vertrouwelijke relaties tussen mensen met verschillende geloven. We hebben waardering voor iedere menselijke cultuur en we erkennen dat het evangelie niet het bezit is van een bepaalde groep, maar dat het voor elk volk is bedoeld. We zien in dat het niet onze taak is om God mee te nemen, maar om te getuigen van de God die er al is (Handelingen 17:23-28). Door ons te voegen bij de Geest kunnen we over culturele en religieuze barrières heen samenwerken voor het Leven.

111 We verklaren dat God de kerk in beweging zet en kracht geeft. Als volk van God, lichaam van Christus en tempel van de Heilige Geest is de kerk vol dynamiek en beweeglijkheid in het voortzetten van Gods zending. Het resultaat daarvan is een palet aan vormen van gemeenschappelijk getuigenis dat de diversiteit van de wereldkerk weerspiegelt. Kerken moeten daarom in beweging blijven om samen te reizen in zending en de zending van de apostelen voort te zetten. In de praktijk betekent dit dat kerk en zending verenigd moeten zijn en dat verschillende kerkelijke en missionaire lichamen moeten samenwerken voor het Leven.

112 De drie-enige God nodigt de gehele schepping uit voor het Feest van Leven door Jezus Christus die kwam 'om hun het leven te geven in al zijn volheid' (Johannes 10:10) door de Heilige Geest die het visioen van het rijk van God beaamt: 'Zie, ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde!' (Jesaja 65:17). Nederig en hoopvol beloven we trouw aan de zending van God, die alle dingen herschept en alle dingen verzoent. En we bidden: 'God van het leven, leid ons naar gerechtigheid en vrede!'

EINDNOTEN

Voor volledige voetnoten verwijzen we naar de Engelse tekst *Together Towards Life*, zie website WCC: www.oikumene.org (http://www.oikumene.org/fileadmin/files/wcc-main/2012pdfs/Mission_statement_approved_10_09_2012_final.pdf)

1. Bijbelgedeelten worden geciteerd uit de NBV.
2. Zie Ion Bria, *The Liturgy after the Liturgy: Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, Geneva, 1996.
3. 'Glory to God and Peace on Earth: The Message of the International Ecumenical Peace Convocation', WCC, Kingston, Jamaica, 17-25 mei 2011, Zie ook naar aanleiding van de conferentie uitgegeven brochure *Rechtvaardige vrede: werk voor de kerk*, Raad van Kerken 2012.
4. De Lausanne-beweging, *The Cape Town Commitment*, 2010, deel I, 7b.
5. Zie Congregation for the Doctrine of the Faith, *Doctrinal Note on Some Aspects of Evangelism*, No. 12, 2007, 489-504. <http://www.vatican.org/>
6. Het is belangrijk om op te merken dat niet alle kerken evangelisatie op deze wijze verstaan. De Rooms-Katholieke Kerk spreekt van evangelisatie als *missio ad gentes* (zending onder de volken), gericht op de volken die Christus niet kennen. In een ruimere zin gebruiken zij de term evangelisatie om gewoon pastoraal werk aan te duiden, waarbij de term 'nieuwe evangelisatie' duidt op het pastorale werk dat zich richt op degenen die het christelijk geloof niet meer praktiseren. Zie Congregation for the Doctrine of the Faith, *Doctrinal Notes on Some Aspects of Evangelization*.
7. WCC, Pontifical Council for Interreligious Dialogue, World Evangelical Alliance, *Christian Witness in a Multi-Religious World: Recommendations for Conduct* (2011).

GESPREKSVRAGEN

Samen voor het leven: introductie op het thema (1–11)

Zending is *missio Dei*, zending van God. Het is niet 'onze' zending, nee, God zendt. God zendt Jezus in deze wereld, om zijn liefde handen en voeten te geven, en door de Geest is de hele wereld, de hele schepping betrokken in dat zendingswerk van God. De Geest helpt ons om levende getuigen te worden van Gods koninkrijk, en zo van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Het evangelie is het goede nieuws voor elk onderdeel van de schepping en voor elk aspect van ons leven en samenleven. Dat heeft gevolgen voor de manier waarop wij mee doen in Gods zending. Vroeger ging zending vanuit het christelijk centrum naar 'het Zuiden en het Oosten'. Nu zijn de rollen omgedraaid en wonen de meeste christenen daar. En komen christenen van daar naar hier, met hun eigen manier van geloven. Vroeger was zending de beweging naar de 'marges', de armen, de mensen aan de rand. Ook die beweging is omgekeerd, zij leveren een eigen bijdrage.

Hoe kunnen wij Gods liefde en gerechtigheid verkondigen in een wereld waar materialisme en individualisme de boventoon voeren? En in een multiculturele en multireligieuze wereld? We zullen met elkaar moeten nadenken over onze rol in zending en evangelisatie in deze tijd, telkens weer opnieuw.

Verwerking

Lees met elkaar Johannes 20:19-23

Vragen:

- Voel je je geroepen, gezonden?
- Wat doe je daarmee in je eigen leven, hoe krijgt dat gestalte?
- Wat vind je er moeilijk aan?
- Voel je je gesteund in die roeping/zending? Waardoor wel? Waardoor juist niet?

Geest van de zending: adem van het leven (12-35)

a. De zending van de Geest (12-18)

Gods Geest is de levengevende kracht in de schepping, de bevrijdende kracht voor het volk van God en daarmee voor de hele aarde. Aan het begin van de verlossing door Jezus staat diezelfde Geest. En na zijn opstanding is het de

Geest die mensen beweegt om het evangelie verder te brengen en er gestalte aan te geven in hun leven. Die beweging gaat verder en loopt uit op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. De Geest zet het werk van Christus voort en staat zo aan de oorsprong van de kerk. Je kunt ook zeggen dat de Geest werkt vanuit de kerk, “als de kerk uitgaat begint de zending”. Door de Geest wordt Gods liefde voor de hele schepping zichtbaar.

b. Zending en de bloeiende schepping (19-23)

Zending is niet alleen iets dat met mensen te maken heeft. De Geest roept ons om te leven vanuit de verzoening, niet alleen tussen mensen onderling en tussen mensen en God, maar in relatie tot de hele schepping. Als we het werk van de Schepper vieren, kan dat alleen als we daar de hele schepping bij betrekken. Verlossing gaat niet alleen over gerechtigheid onder mensen, maar ook over respect voor de behoeften van al het leven op aarde.

c. Geestelijke gaven en onderscheidingsvermogen (24-28)

De Heilige Geest geeft gaven aan ieder, zonder kosten en zonder voorkeur. Ze zijn bedoeld om te delen, zodat allen erdoor worden opgebouwd. Daarbij hoort ook het onderscheiden van geesten die niet gericht zijn op het leven in al zijn volheid, maar op dood en vernietiging. De kerk is geroepen om te herkennen waar Gods Geest aan het werk is, en zich daarbij aan te sluiten, en daarmee te strijden tegen de geesten van het kwade. Gods Geest is niet beperkt tot de kerk of haar leden of tot een geloofsgemeenschap. Gods Geest is er allang voor wij ergens komen met het evangelie. Het hoort bij onze zending om in alle culturen de inspiratie en de levengevende wijsheid van de Geest te erkennen, te respecteren en ermee rekening te houden. De Geest is daar waar mensen de vruchten van de Geest herkennen in ons leven, in het leven van de kerk.

d. Veranderende/vernieuwende spiritualiteit (29-35)

Echt, authentiek christelijk getuigen is niet alleen *wat* we in de zending doen, maar vooral *hoe we leven in het perspectief van zending*. Daarvoor is het nodig dat ons geloof diep geworteld is in Gods liefde. Die spiritualiteit is de basis voor een leven dat gericht is op verandering en opstaat tegen afgoderij, uitbuiting, machtsmisbruik en onrecht. Het kruis van Christus geeft kracht om op te staan. Het roept ook op tot berouw. De Geest daagt ons uit om niet mee te gaan in de bestaande structuren van onrecht en verdeeldheid, maar werkt verrassend vanuit plaatsen en mensen aan de marge.

Verwerking

1. Symbolen voor de Geest. Men kan gebruik maken van de afbeeldingen op pag. 14, eventueel aangevuld met andere zelf bijeengezochte afbeeldingen. Eenieder bekijkt de afbeeldingen in stilte en waarna ieder kan zeggen welke afbeelding voor hem/haar iets van de Heilige Geest weergeeft, wat hem/haar aanspreekt. Vooral luisteren naar wat de ander zegt, en alleen vragen stellen als je iets niet begrijpt. Geen discussie! Eventueel kan men als iedereen een afbeelding heeft toegelicht, met elkaar in gesprek gaan.
2. Stellingen:
'De Geest zet het werk van Christus voort en staat zo aan de oorsprong van de kerk.'
'De Geest werkt vanuit de kerk: als de kerk uitgaat begint de zending.'
Welke stelling spreekt je op het eerste gezicht het meest aan? Waarom?
Maak een rondje en kijk daarna of je misschien van mening veranderd bent.
3. Lees met elkaar Romeinen 8:19-23.
Denk in stilte na over de volgende vragen:
  - a. Herken je het zuchten van de schepping?
  - b. Waar zie je dat?
  - c. Zie je ergens in deze wereld 'dat openbaar wordt wie Gods kinderen zijn'?
  - d. Zie je ergens dat er tekenen zijn die aangeven dat het Koninkrijk van God ook al gekomen is?Wissel daarna uit wat je gedachten bij deze tekst zijn.
4. 'Zending is niet alleen wat we doen, maar vooral *hoe we leven*. Dus is de manier van leven van gelovigen veel belangrijker dan welke georganiseerde zending ook...'
Denk even rustig over deze stelling na. Bedenk daarna één (goed) argument voor de stelling en één (goed) argument dat ertegen pleit. Wissel dat met elkaar uit, dat kan op twee manieren: in groepjes van 3, of in de hele groep (als die niet te groot is).

Geest van bevrijding: zending vanuit de marges (36-54)

Als we het evangelie lezen, ontkomen we niet aan de conclusie dat bij Jezus juist de armen, de mensen in de marge voorop staan en dat Hij juist via hen laat zien wat Gods koninkrijk betekent (bijv. Lucas 4:16-18). Daar heeft zending in het verleden niet altijd rekening mee gehouden, en daarom zullen we moeten nadenken over een nieuw verstaan van zending in dat licht.

a. Waarom marges en marginalisatie? (38-42)

Zending vanuit de marges wil tegenwicht bieden aan de onrechtvaardigheden in het leven, in de kerk en in de zending. Doel is een alternatieve missionaire beweging te vormen die ingaat tegen het beeld dat zending alleen kan worden bedreven door de machtigen voor de machtelozen, door de rijken voor de armen, of door de bevoorrechten voor de gemarginaliseerden.

Daarbij wordt wel degelijk gezien dat er mensen, kerken en systemen zijn die macht hebben, en daarmee toegang tot recht en waardigheid, terwijl mensen in de marge daarvan uitgesloten zijn.

Juist zij kunnen daarom aangeven wat nodig is om te komen tot voluit leven zoals God het bedoeld heeft.

Zending zal de kracht en gaven van deze mensen moeten benutten, om profetisch op te roepen tot en te werken aan verandering. Zij zijn zelf meer en meer degenen die als deelnemers in Gods zending oproepen tot bekering en verandering.

b. Zending als strijd en verzet (43-45)

Missio Dei, Gods zending, wijst op het geloof in God die wil dat de hele aarde voluit leven kan door gerechtigheid, vrede en verzoening. De Geest bevrijdt en verzoent, en als wij daarin mee willen doen, zullen we er alles aan doen om mogelijk te maken dat mensen in vrijheid voluit kunnen leven met alle kansen en mogelijkheden die daarbij horen. De verwachting van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde waar gerechtigheid heerst, geeft daarvoor moed en kracht, en laat zien waar op deze aarde onrecht aan de kaak gesteld moet worden en waar gestreden moet worden tegen machten die de volheid van het leven tegenwerken.

c. Zending die gerechtigheid zoekt en plaats voor allen (46-49)

Dat betekent ook dat we uit moeten gaan van respect voor ieder mens en voor elk aspect van de schepping. Discriminatie, achterstelling en geweld horen niet thuis in het Koninkrijk van God en daarmee niet in de zending. Zij verwoesten de gemeenschap.

Dat roept op tot nadenken over de nog altijd heersende machtsverhoudingen en economische verhoudingen die ook in zending een rol spelen.

Daarmee gaat de kerk in tegen de heersende cultuur.

d. Zending als genezing en heelheid (50-54)

Genezing heeft een belangrijke plaats in Jezus' zending, en is een van de gaven van de Heilige Geest. Genezing is daarbij niet in de eerste plaats medisch, al hoort dat er zeker bij. Gezondheid is meer dan lichamelijk of geestelijk welzijn. Heelheid heeft betrekking op het leven in relatie tot God, medemensen en de schepping.

Handicaps of ziekte mogen dan ook niet gezien worden als teken van zonde of als op te lossen medisch probleem of een 'gebrek'. Jezus geneest niet alleen, maar Hij geeft mensen de plaats in de maatschappij, in de gemeenschap terug. Mensen mogen volledig meedoen, ook als zij een beperking hebben!

Daarnaast zal zending ernaar moeten streven dat goede gezondheidszorg voor ieder bereikbaar en toegankelijk is, met aandacht voor de heelheid van de mens die verder gaat dan gezondheid.

De Heilige Geest werkt op allerlei manieren aan gerechtigheid en heelheid, en woont in gemeenschappen die geroepen zijn deel te zijn van Gods zending in Christus.

Verwerking

1. Stel je voor ... (een verhaal)

Stel je voor... over 40 jaar is de kerk in Nederland zo goed als uitgestorven. Van jouw gemeente is nog een kleine groep over, die het nog een paar jaar uit kan zingen en dan ... In Korea bloeit de kerk als nooit tevoren. Een grote kerk daar besluit om jouw gemeente te gaan ondersteunen en als zendingsgemeente te gaan gebruiken, om te zien of het tij te keren is en er in jouw plaats weer een groeiende gemeenschap van gelovigen kan ontstaan. Zij stellen geld beschikbaar en een zendeling. Wie bepaalt volgens jou hoe dat geld besteed gaat worden en wat die werker van overzee vooral moet gaan doen?

Geef zonder er lang over na te denken je eerste reactie op de vraag waarmee dit verhaal eindigt. Bespreek het daarna met elkaar en probeer zo eerlijk mogelijk te zijn over hoe jij er tegenaan kijkt. Ga daarna pas in op de vraag wat dit betekent voor de manier waarop nu vaak zending wordt uitgevoerd, en ondersteuning wordt gegeven.

2. Stelling: Zolang het geld (en daarmee de macht) bij Westerse kerken/zending ligt, kunnen we niet spreken van Gods zending.

Denk even in stilte na over deze stelling. Daarna gaan degene die het helemaal met deze stelling eens zijn in een hoek van de ruimte staan, degenen die het er helemaal mee oneens zijn in een andere hoek en degenen die het er deels mee eens en deels oneens zijn in een derde hoek. Praat er in de gevormde groepjes even over door en geef daarna aan de andere groepen door waarom jullie in die hoek staan. Luister ook goed naar de andere meningen. Kom weer bij elkaar, praat nog even door en kies daarna nogmaals een hoek uit: eens, oneens of deels eens ... Is er wat veranderd?

Als je meer tijd hebt kun je ook nadat de groepen in de hoeken zijn gaan staan elke groep in vijf minuten een vraag laten bedenken voor de twee andere groepen. Die vragen moeten dan besproken worden en beantwoord. Wissel de antwoorden uit en kijk daarna of je wilt blijven staan waar je eerst stond.

3. Lees met elkaar Lucas 4:16-21

- Wat zou het goede nieuws vandaag hier kunnen zijn? Voor wie?
- Ziet u ergens dat 'dit Schriftwoord in vervulling gaat of is gegaan'?
- Het jubeljaar is een jaar waarin alles en iedereen tot rust mag komen en nieuwe levenskansen krijgt. Mensen mogen een nieuw begin maken: wie zich als slaaf heeft moeten verkopen om schulden te voldoen, wordt vrij, wie land heeft moeten afstaan, krijgt het terug, akkers mogen een jaar braak liggen om nieuwe vruchtbaarheid op te doen ... Mens en schepping mogen een nieuw begin maken (zie Leviticus 25). We weten niet of het jubeljaar ooit is gehouden. Maar stel dat we het jubeljaar als 'lat' langs onze samenleving zouden leggen. Wat betekent dat dan? Als dat de richtlijn is voor het koninkrijk van God ...

Geest van gemeenschap: kerk in beweging (55-79)

a. Gods zending en het leven van de kerk (55-58)

Het fundament van de kerk is Gods liefde. Het delen van die liefde is de bron van alle zending. Gods liefde is voor alle mensen van alle tijden en culturen. De vervulling van Gods missionaire bedoeling is ook het doel van de kerk. Daarom zijn kerk en zending onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een kerk zonder zending houdt op kerk te zijn.

Als je uitgaat van Gods zending, dan heeft de kerk dus geen zending, maar heeft Gods zending een kerk.

b. Gods zending en de eenheid van de kerk (59-66)

In geloof worden wij broeders en zusters van elkaar. In de kerk is iedereen welkom. De kerk is teken van Gods rijk van vrede. Het gebrek aan volledige en werkelijke eenheid schaadt nog steeds de authenticiteit en de geloofwaardigheid van de vervulling van Gods zending in deze wereld. Onze Heer bad 'dat ze één zijn... opdat de wereld geloofd' (Johannes 17:21). Zending en eenheid zijn dus nauw verweven. Daarbij hoort een nog wijder begrip van eenheid: de eenheid van de mensheid en zelfs de kosmische eenheid van heel Gods schepping.

Hierbij past niet een manier van 'zending bedrijven' die alleen gericht is op groei in aantal, en die soms ook concurreert met andere christelijke kerken of geloofsgemeenschappen. Hoe verschillend ze ook zijn, christelijke gemeenschappen zijn ertoe geroepen om te getuigen met wederzijds respect, en waar het kan samen te werken. Eenheid in verscheidenheid kan en mag gevierd worden! Gelukkig krijgt die samenwerking steeds meer gestalte, zowel in Nederland als wereldwijd.

c. God geeft kracht aan de kerk in zending (67-71)

Door de Heilige Geest worden mensen aangezet tot zending. Zending is niet een zaak van bepaalde groepen of personen alleen. Het getuigen van Gods liefde wordt geloofwaardig als we zoveel mogelijk met één stem spreken en getuigen van de hoop die in ons is. Zo heeft zending ook gevolgen voor oecumenische relaties. Niet alleen organisatorisch moet de eenheid zichtbaar worden. Gods liefde wordt zichtbaar in het streven naar gerechtigheid. Als vormen van eenheid dat streven in de weg staan, mensen monddood dreigen te maken en onderdrukken, moet daarmee gebroken worden.

Een test is de wereldwijde migratie. Overal ontstaan migrantengemeenschappen. Dat daagt uit tot gastvrijheid en respect voor elkaar, tot het elkaar accepteren als gelijken en tot het zoeken naar eenheid in Christus, en samen gestalte te geven aan Gods zending in deze wereld.

d. Plaatselijke gemeenten: nieuwe initiatieven (72-79)

Hoewel we de eenheid van de Geest in de ene Kerk koesteren, is het ook belangrijk om te erkennen dat er verschillende manieren zijn waarop elke plaatselijke gemeente geleid wordt door de Geest om in hun eigen context gestalte te geven aan de roeping tot zending. Zo ontstaan op allerlei plaatsen nieuwe initiatieven. Geloofsgemeenschappen komen samen in cafés of thuis. Internet vraagt om nieuwe vormen van betrokkenheid bij de kerk, met name voor jongeren. Hierin zijn plaatselijke gemeenten voorhoede van de zending in hun omgeving. Eredienst en sacramenten kunnen een belangrijke rol spelen in het denken over vernieuwing. Ook het lezen van de Bijbel moet nadrukkelijk in eigen context geplaatst worden en intercultureel Bijbel lezen kan een eyeopener zijn om te ontdekken hoe verscheidenheid tot zegen is. De wereld is een dorp geworden, mensen reizen en ontmoeten elkaar. Voorzichtigheid en fijngevoeligheid zijn daarbij geboden, gelijkwaardigheid en respect moeten blijven bestaan. Gerechtigheid blijft een belangrijke opdracht, ook voor plaatselijke gemeenschappen en individuele gelovigen. Kerken zijn geroepen tot dienst(betoon) in de wereld waarin zij leven. Daarin deelt de kerk in de zending van God. Diaconaat is niet te onderscheiden van zending.

Verwerking

1. Christus in vele culturen.

Op pag. 83 staan enkele afbeeldingen van Christus. In de uiteenlopende culturen wordt Christus vaak verschillend afgebeeld: leidend, agressief, romantisch; afgebeeld op een icoon; een zwarte Christus uit Afrika, enz.

Daarbij de volgende opdracht:

- bekijk de afbeeldingen met aandacht;
- kies er een uit die je opvalt;
- wissel met elkaar uit wat je erin ziet, waarom die je opvalt, je aanspreekt of juist niet aanspreekt;
- bespreek de volgende stelling: 'Jezus moet niet afgebeeld worden als iemand uit West-Europa of Afrika, of ... De enige juiste afbeelding is die van Jezus als joodse man.'

2. Bespreek met elkaar de volgende stelling:
Gods zending heeft een kerk. Als die kerk niet handelt vanuit de ene Heer, en dus voortdurend werkt aan eenheid, laat ze een verkeerd beeld van God zien.

3. Lees met elkaar Marcus 8:27-30
Een Indonesische predikant legde vers 30 zo uit: Je mag wel zeggen wie Jezus voor jou is, maar je mag dat nooit vastleggen. Niet zo van: Zo is het en niet anders. Elke dag opnieuw zul je moeten zeggen wie Jezus voor jou is, en wat Hij voor je betekent. En dat kan verschillend zijn door de situatie waar je in zit, elke dag anders... Dus leg hem niet vast in dogma's of leerstellingen. Maar geef elke dag opnieuw antwoord op de vraag: wie zeg jij dat Ik ben? Wat vindt u van deze uitleg?

Geest van Pinksteren: goed nieuws voor allen (80-100)

a. De oproep om te evangeliseren (80-85)

Getuigenis neemt concrete vorm aan in evangelisatie – de communicatie van het hele evangelie aan de hele mensheid in de hele wereld. Evangelisatie probeert het goede nieuws te delen met allen die het nog niet gehoord hebben en nodigt hen uit het leven in Christus te ervaren. Evangelisatie is het delen van ons geloof en onze overtuiging met anderen en hen uitnodigen tot het volgen van Jezus, discipelschap en bekering. Dat moet gebeuren in vertrouwen en bescheidenheid, nederigheid. Er is geen grotere gift die je kunt delen dan de liefde en genade van God in Christus. De Geest werkt samen met mensen die het goede nieuws verkondigen, maar het is en blijft de Geest die nieuw leven schept en wedergeboorte tot stand brengt.

b. Authentieke evangelisatie (86-92)

Evangelisatie is het delen van het goede nieuws in woorden en daden. Als onze woorden niet in overeenstemming zijn met onze daden, dan is onze evangelisatie niet authentiek. Zending op de manier van Christus betekent dat we de waardigheid en de rechten van anderen bevestigen, dat we dienen zoals Christus dat deed. Solidariteit hoort daar voluit bij. Onze aanwezigheid getuigt evengoed van Christus als onze woorden. In situaties waar het levensgevaarlijk is om in het openbaar te getuigen van het geloof, kan het gewoon voorleven van het evangelie een krachtig alternatief zijn. Waar spanningen zijn tussen godsdiensten, moet evangelisatie altijd gestalte geven aan waarden die het leven in al zijn volheid respecteren. Godsdienstvrijheid, respect voor alle mensen, een

luisterende houding, geen dwang in welke vorm dan ook, en vertrouwen spelen daarbij een belangrijke rol. Evangelisatie heeft ook een profetische kant: het evangelie is bevrijdend en vernieuwend, en staat op tegen kwaad en onrecht. Dat maakt soms ook kwetsbaar.

c. Evangelisatie, interreligieuze dialoog en christelijke presentie (93-96)

We ontmoeten mensen met allerlei overtuigingen en godsdiensten. We geloven dat de Geest van het leven vreugde en volheid van leven brengt. Gods Geest kan daarom gevonden worden in alle culturen die het leven bevestigen. De Heilige Geest werkt op verborgen manieren ook in andere (geloofs)tradities. Echte ontmoeting, echte dialoog is alleen mogelijk als we beginnen met de verwachting God te ontmoeten die ons is voorgegaan en het werk van de Geest te zien die al aan het werk was voor wij er waren. Wij brengen God niet mee, maar getuigen van God die er al is. Evangelisatie is niet alleen het verkondigen van onze overtuiging, maar ook het luisteren naar anderen en daardoor uitgedaagd en verrijkt worden.

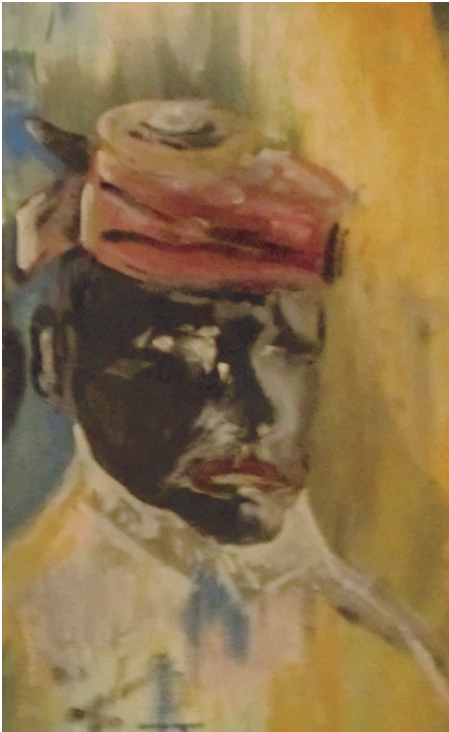
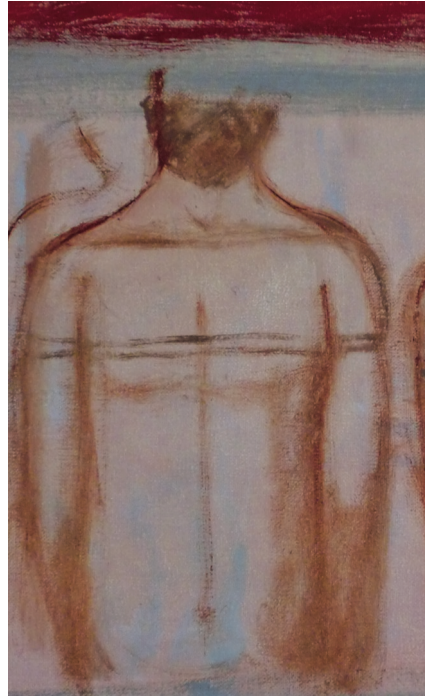
d. Evangelisatie en culturen (97-100)

Begrip van/voor verschillende culturen is nodig om te ontdekken hoe Christus al aanwezig is, en waar de Geest van God al aan het werk is. Bescheidenheid is nodig, zodat niet uiterlijk vormen en andere gewoonten een vertekend beeld geven van het christendom. Eenheid wil niet zeggen eenvormigheid. Als mensen op Pinksteren het goede nieuws horen, is dat in *hun eigen taal*. Wij worden geroepen tot deelname in Gods zending, niet om onze eigen instituten, gewoontes en manier van geloven te verkondigen.

Verwerking

1. In verschillende kerken zijn verschillende meningen over hoe de Geest ons roept om in onze omgeving te evangeliseren. Voor sommigen gaat evangelisatie vooral over het uitnodigen van mensen tot persoonlijke bekering; voor anderen gaat het in evangelisatie om de solidariteit met onderdrukte volken; weer anderen zien evangelisatie als een van de onderdelen van Gods zending. Kunt u een eigen omschrijving geven van wat evangelisatie voor u betekent?

2. 'Evangelisatie zonder solidariteit is onbestaanbaar; andersom kan christelijke solidariteit niet zonder het delen van de boodschap van Gods komende rijk.' Klopt dat volgens u? Waarom?
3. Wij brengen God niet mee, maar getuigen van God die er al is. Wat vindt u daarvan?
4. Mensen kunnen nooit andere mensen bekeren. God bekeert mensen of mensen bekeren zichzelf, maar vragen aan een zending hoeveel mensen hij bekeerd heeft, is een vraag die niet kan. Bespreek deze uitspraak.
5. Lees met elkaar Gelaten 3:26-28
Denk even in stilte na over deze tekst en bespreek dan met elkaar het volgende:
  - a. U bent in gesprek met christenen uit een andere cultuur. Zij vragen u wat u vindt van de geschiedenis van de zending, waarbij bij hen een zending kwam die als eis stelde: Je kunt christen worden, maar dan moet je wel eerst met vork en mes kunnen eten. Hoe zou u reageren?
  - b. Een groep christenen vanuit een andere cultuur uit uw woonplaats vraagt of zij bij u een kerkdienst kunnen meemaken. Tijdens de dienst blijkt dat zij heel andere gewoonten hebben dan u. Zij weigeren bijvoorbeeld mee te doen met de dans waarmee uw gemeente de gaven voor de collecte naar voren naar de tafel brengt. En ze klappen maar heel voorzichtig mee bij de liederen of ze doen het helemaal niet. Na de dienst ontstaat er een gesprek. Hoe gaat u met die verschillen om? Bent u blij dat ze niet meteen 'ja' zeggen als u hen uitnodigt voor een volgende keer?

COLOFON

Samen voor het leven. Zending en evangelisatie in een veranderende wereld

Vertalers

Gerrit Noort en Wilbert van Saane

Inleiding

Gerrit Noort

Gespreksvragen

Janneke Doornebal

Aanvullende teksten

Jan van Butselaar, Mark Collinson, Hub Crijns, Louise Ho, Klaas van der Kamp, Gerard de Korte, Bert Kuipers, Rein Veenboer, Joris Vercammen, Rob Visser, Richard Vissinga, Martine Vonk, Geesje Werkman, Margriet Westers, Greetje Witte-Rang.

Redactiecommissie

Nynke Dijkstra - Algra, Klaas van der Kamp, Bepie van Laar (eindredactie), Gerrit Noort, Greetje Witte-Rang

Ontwerp omslag

Marijke Kamsma

Foto omslag

Schildering Jona, onderdeel tijdelijke tentoonstelling Bijbels Museum, Amsterdam
Pag. 83: foto's archief Raad van Kerken in Nederland

Uitgave

Nederlandse Zendingsraad en Raad van Kerken in Nederland

Oorspronkelijke uitgave

Together towards Life, Mission and Evangelism in Changing Landscapes
van de Wereldraad van Kerken